

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

2. The Canon of Discipline - Subcommentaries (2. Vinaya Piṭaka - Tīkā)

09. Subcommentary on the Vimativinodanī-1
(09. Vimativinodanī-tīkā (paṭhamo bhāgo))

2. Saṅghādisesakaṇḍo (2. Saṅghādisesakaṇḍo)

PaliVerse

09. Subcommentary on the Vimativinodanī-1

2. Saṅghādisesaṇḍo

1. Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā

234. Terasakassāti terasa sikkhāpadāni parimāṇāni assāti terasako, ṇḍo, tassa. Samathe vipassanāya vā abhiratirahito idha anabhirato, na pabbajjāyāti āha “vikkhittacitto”ti. Vikkhittatāya kāraṇamāha kāmarāgāiccādi.

235. Abbohārikāti sīlavipattivohāraṃ nārahatīti katvā vuttaṃ. Akusalabhāve panassā abbohāratā natthi.

236-237. Cetanā-saddato visuṃ saṃ-saddassa atthābhāvaṃ ika-paccayassa ca atthavantataṃ dassetuṃ sañcetanā vātiādi dutiyavikappo vutto. Sikkhāppatto atthoti adhippetatthaṃ sandhāya vuttaṃ. Āsayabhedatoti pittasemhapubbalohitānaṃ catunnaṃ āsayānaṃ bhedenā. Dhātunānattatoti rasaruhirādīnaṃ sattannaṃ, pathavādīnaṃ vā catunnaṃ dhātūnaṃ nānattena. Vatthisīsanti muttavatthito matthakapassaṃ. Hatthimadacalanaṃ nāmañca sambhavoti āha “sambhavo nikkhamatī”ti. Sambhavaveganti sambhavassa ṭhānato cavitvā dakasotābhimukhaṃ otaraṇena sañjātasarīrakkhobhavegaṃ. Bāhusīsanti khandhappadesaṃ. Dassesīti ettha iti-saddo hetuttho, tena yasmā kaṇṇacūlikāhi sambhavo nikkhamati...pe... sambhavañca dassesi, tasmā tatiyassa bhāsitaṃ subhāsitaṃ evaṃ yojanā veditabbā. Dakasotanti muttassa vatthito nikkhamanāmaggaṃ, aṅgajātappadesanti vuttaṃ hoti. Sukkañca nāmetāṃ rasaruhirādisattadehadhātūsu majjhimadhātucatujaṃ aṭṭhimiñjādi viya pathavīdhātusaṅgahitaṃ āhārūpajīvīnaṃ sakalakāyagataṃ atidharadārakānampi attheva, taṃ pana pannarasasoḷasavassuddesato paṭṭhāya sattānaṃ samuppajjanakakāmarāgeheva ṭhānato calati, calitañca āpodhātubhāvena cittajameva hutvā dakasotaṃ otarati, dakasotato pana paṭṭhāya citta-paccaya-tujaṃ hoti matthaluṅgato calitasīṅghāṇikā viya. Yesaṃ pana samucchadanavikkhambhānādīhi rāgapariyuṭṭhānaṃ natthi, tesāṃ sukkavissatṭhi na siyā. Iti yathāṭṭhānato sukkassa vissatṭhiyeva rāgacittasamuṭṭhānā, na pakatirūpaṃ, teneva kathāvatthuatṭhakathāyaṃ “sukkavissatṭhi nāma rāgasamuṭṭhānā hotī”ti sukkassa vissatṭhi eva rāgasamuṭṭhānā vuttā, na pakatirūpaṃ. Channaṃ pana kāmāvacaradevānaṃ vijjamānāpi sukkadhātu dvayaṃdvayasamāpattivasena pariyuṭṭhitarāgenāpi ṭhānato na gaḷati, yathāṭṭhāne eva ṭhatvā kiñci vikāraṃ āpajjamānā taṅkhaṇikapariḷāhavūpasamāvahā methunakiccaniṭṭhāpitā hotīti veditabbaṃ. Keci pana “kāyasamphassasukhameva tesāṃ kāmācicca”nti vadanti. Khīṇāsavānaṃ pana anāgāmīnañca sabbaso kāmāgābhāvena sukkadhātuvikāraṃ nāpajjatīti veditabbaṃ. Rūpībrahmānaṃ pana vikkhambhitakāmarāgena janitattā anāhārūpajīvitatā ca sabbathā sukkadhātupi nattheva. Tathevāti mocanassādena nimitte upakkamatotiādiṃ atidisati. “Vissatṭhīti ṭhānācāvanā vuccatī”ti padabhājane vuttattā “dakasotaṃ otiṇṇamatte”ti kasmā vuttanti āha dakasotorohaṇaṇcettatīti. Etthāti tīsupi vādesu. Adhivāsetvāti nimitte upakkamitvā puna vipphaṇṇasāre uppanne mocanassādaṃ vinodetvā. Antarā nivāretunti attano nimitte katūpakkamena ṭhānā cutaṃ dakasotaṃ otarituṃ adatvā antarā nivāretuṃ. Mocanassādena hatthaparikkammādiṃ karontassa

muttepi dukkaṭameva, nimitte upakkamābhāvato pana saṅghādiseso na hotīti āha “hattha...pe... anāpattī”ti. Dakasotorohaṇaṇcethhātīdīnā vuttavinicchayaṃ sandhāya “ayaṃ sabbācariyasādhāraṇavinicchayo”ti vuttaṃ.

Khobhakaraṇapaccayo nāma visabhāgabhesajjasenāsanāhārādipaccayo. Nānāvidhaṃ supinanti khubhitavātādihātūnaṃ anuṇaṃ. Anubhūtapubbanti pubbe bhūtapubbaṃ manasā parikkappitapubbaṇca. Sagganarakadesantarādīnampi hi saṅgahetvā vuttaṃ. Atthakāmatāya vā anattakāmatāya vāti idaṃ devatānaṃ hitāhitādhippāyataṃ dassetuṃ vuttaṃ. Atthāya vā anattāya vāti sabhāvato bhavitabbaṃ hitāhitāṃ sandhāya vuttaṃ. Nanu devatāhi upasaṃhariyamānāni ārammaṇāni paramatthato natthi, kathaṃ tāni puriso passati, devatā vā tāni avijjamānāni upasaṃharantīti codanaṃ manasi katvā āha so tāsantiādi. Tena “evameso parikkappatū”ti devatāhi cintitamattena supantassa cittaṃ bhavaṅgasantatito nipatitvā devatāhi cintitaniyāmeneva parikkappamānaṃ pavattati, evaṃ tena parikkappamānāni ārammaṇāni devatāhi upasaṃhaṭṭāni nāma honti, tāni ca so devatānubhāvena passati nāmāti dasseti. Bodhisattamātā viya puttapaṭilābhanimittantiādīsu bodhisattassa gabbhokkantidivase mahāmāyādeviyā attano dakkhiṇapassena ekassa setavaravāraṇassa antokucchipavitṭhabhāvadassanaṃ puttapaṭilābhanimittaṃ supinaṃ nāma. Amhākaṃ pana bodhisattassa “sve buddho bhavissatī”ti cātuddasiyaṃ pakkhassa rattivibhāyanakāle himavantaṃ bibbohanaṃ katvā puratthimapacchimasamuddesu vāmadakkhiṇahatthe dakkhiṇasamudde pāde ca odahitvā mahāpathaviyā sayanaṃ eko, dabbatiṇasaṅkhātāya tiriya nāma tiṇajātiyā naṅgalamattarattadaṇḍāya nābhito uggatāya khaṇena anekayojanasahassaṃ nabhaṃ āhacca ṭhānaṃ eko, setānaṃ kaṇhasīsānaṃ kimīnaṃ pādehi ussakkitvā yāva jāṇumaṇḍalaṃ āhacca ṭhānaṃ eko, nānāvaṇṇānaṃ catunnaṃ sakuṇānaṃ catūhi disāhi āgantvā pādamūle setavaṇṇatāpajjanaṃ eko, bodhisattassa mahato mīlhapabbatassa upari alimpamānassa caṅkamaṇaṃ ekoti ime pañca mahāsupinā nāma, ime ca yathākkamaṃ sambodhiyā, devamanussesu ariyamaggappakāsanassa, gihīnaṇca saraṇūpagamanassa, khattiyādicatuvāṇṇānaṃ pabbajitvā arahattapaṭilābhassa, catunnaṃ paccayānaṃ lābhe alittabhāvassa ca pubbanimittānīti veditabbaṃ. Soḷasa supinā pākaṭā eva. Ekantasaccamevāti phalanīyamuppattito vuttaṃ. Dassanaṃ pana sabbattha vipallatthameva. Dhātukkubhādīsu catūsu mūlakāraṇesu dvīhi tīhi kāraṇehi kadāci supinaṃ passantīti āha “saṃsaggabhedato”ti. Supinabhedoti saccāsaccatthatābhedo.

Rūpanimittādiārammaṇanti ettha kammanimittagatinimittato aññarūpameva viññāṇassa nimittanti rūpanimittaṃ, taṃ ādi yesaṃ sattanimittādīnaṃ tāni rūpanimittādīni ārammaṇāni yassa bhavaṅgacittassa taṃ rūpanimittādiārammaṇaṃ. Īdisānīti rūpanimittādiārammaṇāni rāgādisampayuttāni ca. Sabbahārikacittenāti paṭibuddhassa pakativīthiccittena. Ko nāma passatīti suttpaṭibuddhabhāvaviyuttāya cittappavattiyā abhāvato supinaṃ passanto nāma na siyāti adhippāyo, tenāha “supinassa abhāvova āpajjatī”ti. Kapimiddhaparetoti iminā niddāvasena pavattamānabhavaṅgasantatibhavahitāya kusalākusalāya manodvāravīthiyā ca passatīti dasseti, tenāha yā niddātīdi. Dvīhi antehi muttoti kusalākusalasaṅkhātehi dvīhi antehi mutto. Āvajjanatadārammaṇakkhaṇeti supine pañcadvāravīthiyā abhāvato manodvāre uppajjanārahaṃ gahetvā vuttaṃ.

Ettha ca supinantepi tadārammaṇavacanato anubhūtesu sutapubbesu vā rūpādīsu purāpattibhāvena parikappetvā vipallāsato pavattamānāpi kāmāvacaravipākadhammā parittadhamme nissāya parikappetvā pavattattā parittārammaṇā vuttā, na pana sarūpato parittadhamme gahetvā pavattattā evāti gahetabbam. Evañca itthipurisādiākāraṃ āropetvā pavattamānānaṃ rāgādisavipākadhammānampi tesam ārammaṇaṃ gahetvā uppannānaṃ paṭisandhādivipākānampi parittārammaṇatā kammanimittārammaṇatā ca upapannā eva hoti. Vatthudhammavinimuttaṃ pana sammutibhūtaṃ kasiṇādiपाठिभगाराम्माणं गहएव उपपन्नं उपकारपणनदिवसपपवततं चित्तएतसिकधम्मं एव पारित्ततिके न वततबबारम्माणति गहएवव.

Svāyanti supino. Vipallāsena parikappitaparittārammaṇattā “dubbalavattthukattā”ti vuttaṃ, avijjamānārammaṇe avasavattitoti adhippāyo, tenāha avisaye uppannattātiādi.

Āpattinikāyassāti idaṃ saṅghādisesoti pulliṅga-saddassa anurūpavasena vuttaṃ. Assāti assa āpattinikāyassa, vuṭṭhāpetuṃ icchitassāti attho, tenāha kiṃ vuttantiādi. Ruḷhisaddenāti ettha samudāye nipphannassāpi saddassa tadekadesepi pasiddhi idha ruḷhī nāma, tāya ruḷhiyā yutto saddo ruḷhīsaddo, tena. Ruḷhiyā kāraṇamāha avayaveiccādinā.

Kālañcāti “rāgūpatthambhe”tiādinā dassitakālañca, “rāgūpatthambhe”ti vutte rāgūpatthambhe jāte tasmīṃ kāle mocetīti atthato kālo gammati. Navamassa adhippāyassāti vīmaṃsādhippāyassa. Vatthūti visayaṃ.

238. Lomā etesaṃ santīti lomasā, bahulomapāṇakā.

239. Mocanenāti mocanappayogena. Mocanassādasampayuttāyāti ettha mocanicchāva mocanassādo, tena sampayuttā cetanā mocanassādacetanāti attho, na pana mocane assādaṃ sukhaṃ patthentiya cetanāyāti evaṃ attho gahetabbo, itarathā sukhatthāya mocentasseva āpatti, na ārogyādiatthāyāti āpajjati. Tasmā ārogyādīsu yena kenaci adhippāyena mocanicchāya cetanāyāti atthova gahetabbo.

240. Vāyamatoti aṅgajāte kāyena upakkamato. Dve āpattisahassānīti khaṇḍacakkādīni anāmasitvāva vuttaṃ, icchantena pana khaṇḍacakkādibhedenāpi gaṇanā kātabbā. Ekena padenāti gehasitapemapadena. Tathevāti mocanassādacetanāya eva gāḷhaṃ pīlanādippayogaṃ avijahitvā supanena saṅghādisesoti vuttaṃ. Suddhacittoti mocanassādassa nimitte ūruādīhi kataupakkamassa vijahanaṃ sandhāya vuttaṃ. Tena asubhamanasikārābhāvepi payogābhāveneva mocanepi anāpatti dīpitāti veditabbā.

Tena upakkamena mutteti muccamānaṃ vinā aññasmimpi sukke ṭhānato mutte. Yadi pana upakkame katepi muccamānameva dakasotaṃ otarati, thullaccayameva payogena muttassa abhāvā. Jagganattāyāti cīvarādīsu limpanaparihārāya hatthena aṅgajātaggahaṇaṃ vaṭṭati, tappayogo na hotīti adhippāyo. Anokāsanti aṅgajātappadesaṃ.

262. Supinanta kāraṇenāti supinante pavattaupakkamahetunā. Āpattiṭṭhāneyeva hi ayaṃ anāpatti avisayattā vuttā. Tenāha “sacassa visayo hoti niccalena bhavitabba”ntiādi.

263. Vinītavatthupāliyaṃ aṇḍakaṇḍuvanavatthusmiṃ mocanādhippāyena aṇḍacalanena aṅgajātassāpi calanato nimitte upakkamo hotīti saṅghādiseso vutto. Yathā pana aṅgajātaṃ na calati, evaṃ aṇḍameva kaṇḍuvanena phusantassa muttepi anāpatti aṇḍassa anaṅgajātattā.

264. Vatthinti aṅgajātasī sacchāda kacammaṃ. Udaraṃ tāpentassa...pe... anāpattiyevāti udaratāpanena aṅgajātepi tatte tāvattakena nimitte upakkamo kato nāma na hotīti vuttaṃ.

265. Ehi me tvaṃ, āvuso, sāmaṇerāti vatthusmiṃ aññaṃ āṇāpetu, tena kariyamānassa aṅgajātacalanassa mocanassādena sādiyanato taṃ calanaṃ bhikkhussa sādiyanacittasamuṭṭhitampi hotīti sukkavissatṭhipaccayassa aṅgajātacalanassa hetubhūtā assādacetanāva āpattiyā aṅgaṃ hoti, na āṇāpanavācā tassā pavattikkhaṇe saṅghādisesassa asijjhanato. Evaṃ āṇāpetvāpi yonisomanasikārena mocanassādaṃ paṭivinodentassa āpattiasambhavato idaṃ sikkhāpadaṃ anāṇattikaṃ, kāyakammaṃ, kiriyasamuṭṭhānañca jātanti gahetabbaṃ, āṇāpanavācāya pana dukkaṭaṃ āpajjati. Yo pana parena anāṇattena balakkārenāpi kariyamānappayogaṃ mocanassādena sādiyati, tassāpi mutte paṭhamapārājike viya saṅghādisesova, amutte thullaccayaṃ. Mocanassāde cetanāya pana asati kāyasamsaggarāgena sādiyantassāpi muttepi saṅghādisesena anāpattīti ācariyā vadanti, tañca yuttameva.

266. Kāyatthambhanavatthusmiṃ calanavasena yathā aṅgajāte upakkamo sambhavati, tathā vijambhitattā āpatti vuttā.

Upanijjhāyanavatthusmiṃ aṅgajātanti jīvamānaitthīnaṃ passāvamaggova adhippeto, netaro.

267. Pupphāvalīti kīlāviseso. Taṃ kira kīlāntā nadīādīsu chinnataṭaṃ udakena cikkhallaṃ katvā tattha ubho pāde pasāretvā nisinnā patanti, “pupphāvaliya”ntipi pāṭho. Pavesentassāti payojakattena dvikammikattā “vālikaṃ aṅgajāta”nti ubhayatthāpi upayogavacanaṃ kataṃ. Cetanā, upakkamo, mucchananti imānettha tīṇi aṅgāni veditabbāni.

Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Kāyasamsaggasikkhāpadavaṇṇanā

269. Dutiye kesuci vātapānesu vivaṭesu bahipi andhakārattā āloko na pavisati, vivaṭakavāṭena aññato āgacchantassa ālokassa nivāraṇato kavāṭassa piṭṭhipasse ghanandhakārova hoti, tādisāni sandhāya “yesu vivaṭesu andhakāro hotī”tiādi vuttaṃ.

Brāhmaṇī attano aṅgamaṅgānaṃ parāmasanakkhaṇe anācārānukūlā hutvā na kiñci vatvā bhikkhuno vaṇṇabhaṇanakkhaṇe vuttattā āha “pabbajitukāmo maññeti sallakkhetvā”ti, pabbajitukāmo viyāti sallakkhetvāti attho. Kulitthīnaṃ evaṃ parehi abhibhavanaṃ nāma accantāvamānoti āha “attano vippakāra”nti.

270. Otiṇṇasaddassa kammaśādanapakkaṃ sandhāya “yakkhādīhī”tiādi vuttaṃ, kattusādanapakkaṃ sandhāya “kūpādīnī”tiādi vuttaṃ. Tasmīṃ vatthusmīti itthisarīrasaṅkhāte vatthusmiṃ.

271. Assāti hatthagāhādikassa sabbassa.

273. Etesaṃ padānanti āmasanā dipadānaṃ. Itthisaññīti manussitthisaññī. Naṃ-saddassa kāyavisesanabhāvena etaṃ kāyanti atthaṃ dassetuṃ “atha vā”tiādi vuttaṃ. Omasanto...pe... ekāva āpattīti anivatthaṃ sandhāya vuttaṃ, na nivatthaṃ. Sanivatthāya pana matthakato paṭṭhāya hatthaṃ otārentassa nivatthasātakopari hatthe āruḥhe thullaccayaṃ. Sātakato hatthaṃ otārāpetvā jaṅghato paṭṭhāya omasantassa puna saṅghādiseso.

Yathāniddiṭṭhaniddeseti yathāvuttakāyasamsaggaṇiddese. Tenāti yena kāraṇena vatthusaññādayo honti, tena kāraṇena. Yathāvuttasikkhāpadaniddese vuttaṃ garukaṃ bhikkhuno kareyya pakāseyyāti yojanā.

Saññāya virāgitamhīti saññāya viraddhāya. Idaṃ nāma vatthunti imasmiṃ sikkhāpade āgataṃ, anāgatañca yaṃ kiñci saviññāṇakāviññāṇakaṃ phusantassa anāpattiabhāvaṃ sandhāya vuttaṃ.

Sārattanti kāyasamsaggarāgeneva sārattaṃ. Virattanti kāyasamsaggarāgarahitaṃ mātuādiṃ sandhāya vadati. Dukkaṭanti mātupeṃmādivasena gaṇhantassa vasena vuttaṃ, virattampi itthiṃ kāyasamsaggarāgena gaṇhantassa pana saṅghādiseso eva. Imāya pāḷiyā sametīti sambandho. Kathaṃ sametīti ce? Yadi hi “itthiyā kāyappaṭibaddhaṃ gaṇhissāmī”ti citte uppanne itthisaññā virāgitā bhaveyya. Kāyappaṭibaddhaggaṇepi thullaccayenāpi na bhavitabbaṃ itthisaññāya eva pāḷiyaṃ thullaccayassa vuttattā, tasmā “itthiyā kāyappaṭibaddhaṃ gaṇhissāmīti kāyaṃ gaṇhantassa itthisaññā virāgitā nāma na hotīti kāyappaṭibaddhaṃ gaṇhissāmīti kāyaṃ gaṇhato itthisaññāya ceva kāyasamsaggarāgassa ca kāyaggahaṇassa ca sambhavā yathāvattukaṃ saṅghādisesameva āpajjati”ti mahāsumattherena vuttavādova imāya pāḷiyā sameti. Aṭṭhakathāyañhi “sambahulā itthiyo bāhāhi parikkhipitvā gaṇhāmī”ti saññāya parikkhipato majjhagatānaṃ vasena thullaccayaṃ vuttaṃ. Na hi tassa “majjhagatā itthiyo kāyappaṭibaddhena gaṇhāmī”ti saññā atthi, tasmā aṭṭhakathāyapi sametīti gahetabbaṃ. Nīlena duviññeyyabhāvato kālittī vuttā.

279. Sevanādhippāyoti phassasukhasevanādhippāyo. Kāyappaṭibaddhāmasanavāre kāyappaṭibaddhavasena phassapaṭivijānanaṃ veditabbaṃ. Cittuppādamatte āpattiyābhāvato anāpattīti idaṃ kāyasamsaggarāgamattena kāyacalanassa anuppattito itthiyā kariyamānakāyacalanāṃ sādīyatopi payogābhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Paṭhamapārājike pana parehi upakkamiyamānassa abhāvato sevanādhippāye uppanne tena adhippāyena aṅgajātakkhobho sayameva avassaṃ sañjāyati, so ca tena kato nāma hotīti pārājikaṃ vuttaṃ, teneva nayena paṭhamasaṅghādisesepi parena kariyamānapayogasādiyamānepi aṅgajātakkhobhasambhavena āpatti hotīti veditabbaṃ. Catuttheti “na ca kāyena vāyamati, na ca phassaṃ paṭivijānāti”ti imasmiṃ vāre. Phassapaṭivijānanampīti api-saddena tatiyavāre viya vāyāmopi natthīti dasseti. Nissaggiyena nissaggiyāmasane viyāti idaṃ pana phassapaṭivijānanābhāvamattasseva nidassanaṃ, na payogābhāvassāti daṭṭhabbaṃ. Mokkhādhippāyoti ettha cittassa lahuparivattitāya antaranārā kāyasamsaggarāge samuppannepi mokkhādhippāyassa avicchinnaṭṭāya anāpattiyeva, vicchinne pana tasmīṃ āpatti eva.

Padabhājanīyavaṇṇanāyaya.

281. Ettha gaṇhāhīti na vattabbāti gehasitapemena kāyappaṭibaddhena phusane dukkaṭaṃ sandhāya vuttaṃ, kāruṇṇena pana vatthādiṃ gahetuṃ asakkontiṃ “gaṇhā”ti vadantassāpi avasasabhāvappattaṃ uduke nimujjantiṃ kāruṇṇena sahasā anāmāsanti acintetvā kesādīsu gahetvā mokkhādhippāyena ākaḍḍhatopi anāpattiyeva. Na hi mīyamānaṃ mātaraṃ ukkhipituṃ na vaṭṭati. Aññātikāya itthiyāpi eseva nayo. Ukkatṭhāya mātuyāpi āmāso na vaṭṭatīti dassanattaṃ “mātara”nti vuttaṃ. Tassā kātabbaṃ pana aññāsampi itthīnaṃ karontassāpi anāpattiyeva anāmāsatte visesābhāvā.

Tiṇaṇḍupakanti hiriverādimūlehi kesālaṅkāratthāya katacumbaṭakaṃ. Parivattetvāti attano nivāsanādibhāvato apanetvā. Pūjādiattaṃ pana tāvakālikampi āmasituṃ vaṭṭati. Sīsapasāadhanakadantasūciādīti idaṃ sīsālaṅkāratthāya paṭapilotikādīhi kataṃ sīsapasāadhanakañceva dantasūciādī cāti dvidhā yojetvā sīsapasāadhanam sipāṭikopakaraṇatthāya ceva dantasūciupakaraṇatthāya ca gahetabbanti yathākkamaṃ atthaṃ dasseti. Kesakalāpaṃ bandhitvā tattha tiriyaṃ pavesanattaṃ katā dantasūci eva sīsapasāadhanakadantasūcīti ekameva katvā sipāṭikāya pakkhipitvā pariharitabbasūciyeva tassa tassa kiccassa upakaraṇanti sipāṭikāsūciupakaraṇanti evaṃ vā yojanā kātabbā. Potthakarūpanti sudhādīhi kataṃ, pārājikavatthubhūtānaṃ tiracchānagatitthīnaṃ saṇṭhānena katampi anāmāsameva. Itthirūpādīni dassetvā kataṃ, vatthabhittiādīhi itthirūpaṃ anāmasitvā vaḷaṇḍetuṃ vaṭṭati. Evarūpehi anāmāse kāyasamsaggarāge asati kāyappaṭibaddhena āmasato doso natthi. Bhinditvāti ettha anāmāsampi daṇḍapāsāṇādīhi bhedanassa atṭhakathāyaṃ vuttattā, pāḷiyampi āpadāsu mokkhādhippāyassa āmasanepi anāpattiyā vuttattā ca. Sappinīādīhi vāḷamigīhi ca gahitapāṇakānaṃ mocanattaṃ tam sappinīādiṃ vatthadaṇḍādīhi parikkhipitvā gahetuṃ, mātūādiṃ uduke mīyamānaṃ vatthādīhi gahetuṃ, asakkontiṃ kesādīsu gahetvā kāruṇṇena ukkhipituṃ vaṭṭatīti ayamatto gahetabbova. Atṭhakathāyaṃ “na tveva āmasitabbā”ti idaṃ pana vacanaṃ amīyamānavatthum sandhāya vuttanti ayaṃ amhākaṃ khanti.

Maggaṃ adhiṭṭhāyāti “maggo aya”nti maggasaññaṃ uppādetvāti attho. Paññāpetvā dentīti idaṃ sāmīcivasena vuttaṃ, tehi pana āsanaṃ apaññāpetvāva nisīdathāti vutte sayameva paññāpetvā nisīditumpi vaṭṭati. Tatthajātakānīti acchinditvā bhūtagāmaabhāveneva ṭhitāni. Kīḷantenāti vuttattā sati paccaye āmasantassa anāpatti. Bhikkhusantakaṃ pana paribhogārahaṃ sabbathā āmasituṃ na vaṭṭati durupaciṇṇattā. Anupasampannānaṃ dassāmīti idaṃ appaṭiggahetvā gahaṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Attanopi atthāya paṭiggahetvā gahaṇe doso natthi anāmāsattābhāvā.

Maṇīti veḷuriyādito añño jotirasādibhedo sabbopi maṇi. Veḷuriyoti allaveḷuvaṇṇomaṇi, “majjārakkhi maṇḍalavaṇṇo”tipi vadanti. Silāti muggamāsavaṇṇā atisiniddhā kāḷasilā, maṇivohāraṃ āgatā rattasetādivaṇṇā sumatṭhāpi silā anāmāsā evāti vadanti. Rajatanti kahāpaṇamāsādibhedam jatumāsādiṃ upādāya sabbaṃ vuttāvasesaṃ rūpiyaṃ gahitaṃ. Lohitaṅkoti rattamaṇi. Masāragallanti kabaravaṇṇo maṇi, “marakata”ntipi vadanti. Bhesajjatthāya pisitvā yojitānaṃ muttānaṃ ratanabhāvavirahato gahaṇakkhaṇepi ratanākārena apekkhitābhāvā “bhesajjatthāya pana vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Yāva pana tā muttā ratanarūpena tiṭṭhanti, tāva āmasituṃ na vaṭṭati eva. Evaṃ aññaṃpi ratanapāsāṇaṃ pisitvā bhesajje yojanattaṃ gahetuṃ vaṭṭati eva, jātārūparajataṃ pana pisitvā yojanabhesajjatthāyapi sampaṭicchituṃ na

vaṭṭati, gahaṭṭhehi yojetvā dinnampi yadi bhesajje suvaṇṇādirūpena tiṭṭhati, viyojetuñca sakkā, tādisaṃ bhesajjampi na vaṭṭati. Taṃ abbohārikattaṃ gataṃ ce, vaṭṭati. “Jātiphalikaṃ upādāyā”ti vuttattā, sūriyakantacandakantādikāṃ jātipāsāṇaṃ maṇimhi eva saṅgahitanti daṭṭhabbaṃ. Dhamanasaṅkho ca dhotaviddho ca ratanamisso cāti yojetabbaṃ. Viddhoti maṇiādibhāvena katachiddo.

Ratanamissoti kañcanalatādivicitto, muttādiratanakhacito ca, etena dhamanasaṅkhato añño ratanamissova anāmāsoti dasseti. Silāyampi eseṇa nayo. Pāṇiyasaṅkhoti imināva thālakādiākārena katasaṅkhamayabhājanāni bhikkhūnaṃ sampaṭicchitum vaṭṭatīti siddhaṃ. Sesāti ratanasamuttamāṃ ṭhapetvā avasesā.

Bījato paṭṭhāyāti dhātupāsāṇato paṭṭhāya. Paṭikkhipīti suvaṇṇamayadhātukaraṇḍakassa, buddharūpādissa ca attano santakakaraṇe nissaggiyattā vuttaṃ. “Rūpiyachaddakapāṭṭhāne”ti vuttattā rūpiyachaddakassa jātarūparajataṃ āmasitvā chaddetum vaṭṭatīti siddhaṃ. Kelāpayitunti āmasitvā ito cito ca sañcāretum. Vuttanti mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. Kacavameva haritum vaṭṭatīti gopakā vā hontu aññe vā, hatthena puñchitvā kacavaraṃ apanetum vaṭṭati, malampi pamajjitum vaṭṭati evāti vadanti, taṃ aṭṭhakathāya na sameti kelāyanasadisattā. Ārakūṭalohanti suvaṇṇavaṇṇo kittimalohaviseso. Tividhañhi kittimalohaṃ kaṃsalohaṃ vaṭṭalohaṃ hārakūṭalohanti. Tattha tiputambe missetvā kataṃ kaṃsalohaṃ nāma. Sīsataṃbe missetvā kataṃ vaṭṭalohaṃ. Rasataṃbe missetvā kataṃ hārakūṭalohaṃ nāma. Taṃ pana “jātarūpagatika”nti vuttattā uggaṇhato nissaggiyampi hotīti keci vadanti. Rūpiyesu pana agaṇitattā nissaggiyaṃ na hoti, āmasane, sampaṭicchane ca dukkaṭamevāti veditabbaṃ. Sabbakappiyoti yathāvuttasuvaṇṇādimayānaṃ senāsanaparikkhārānaṃ āmasanagopanādivasena paribhogo sabbathā kappiyoti adhippāyo. Tenāha “tasmā”tiādi. “Bhikkhūnaṃ dhammavinayavaṇṇanaṭṭhāne”ti vuttattā saṅghikameva suvaṇṇādimayaṃ senāsaṇaṃ, senāsanaparikkhārā ca vaṭṭanti, na puggalikānīti gahetabbaṃ.

Bhinditvāti paṭhamameva anāmasitvā pāsāṇādinā kiñcimattaṃ bhedaṃ katvā pacchā kappiyabhaṇḍatthāya adhiṭṭhahitvā hatthena gahetum vaṭṭati. Tenāha “kappiyabhaṇḍaṃ karissāmīti sabbampi sampaṭicchitum vaṭṭatī”ti. Etthāpi kiñci bhinditvā, viyojetvā vā āmasitabba.

Phalakajālīkādinīti ettha saraparittāṇāya hatthena gahetabbaṃ kiṭikāphalakaṃ akkhirakkhaṇatthāya ayalohādīhi jālakārena katvā sīsādīsu paṭimuñcitabbaṃ jālikaṃ nāma. Ādi-saddena kavacādiṃ saṅgaṇhāti. Anāmāsānīti macchajālādīparūparodhakaṃ sandhāya vuttaṃ, na saraparittāṇaṃ tassa āvudhabhaṇḍattābhāvā. Teneva vakkhati “parūparodhanivāraṇaṃ hī”tiādi. Āsanassāti cetiyassa samantā kataparibhaṇḍassa. Bandhissāmīti kākādīhi adūsanatthāya bandhissāmī.

“Bherisaṅghāṭoti saṅghaṭitacammabherī. Vīṇāsaṅghāṭoti saṅghaṭitacammavīṇā”ti sārattadīpaniyaṃ vuttaṃ. “Cammavinaddhāni vīṇābheriādīni”ti mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttavacanato visesābhāvā, “kurundiyaṃ panā”tiādinā tato visesassa vattumāraddhattā ca bheriādīnaṃ vinaddhanopakaraṇasamūho bherivīṇāsaṅghāṭoti veditabbaṃ saṅghaṭitabboti saṅghāṭoti katvā. Tucchapokkharanti avinaddhacammabherivīṇānaṃ pokkharaṃ. Āropitacammanti pubbe āropitaṃ hutvā pacchā tato apanetvā visuṃ ṭhapitamukhacammamattaṃ, na

Pāliyaṃ paṇḍakassāti paṇḍakena. Pārājikappahonakakāleti akuthitakāle.
Kāyasamsaggarāgādibhāve sabbāvatthāyapi itthiyā saṇṭhāne paññāyamāne
anāmāsadukkaṭaṃ na vigacchatīti daṭṭhabbaṃ. Saṅkamādīnaṃ ṭhānācāvanavasena
acāletabbatāya na kāyappaṭibaddhavohāroti dukkaṭaṃ vuttaṃ.

Kāyasaṃsaggasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Khettapade pana paṭivijānane saṅghādisesova vutto, appaṭivijānane thullaccayameva bhavitum yuttam, na dukkaṭam, akhettapadato visesābhāvappasaṅgoti gahetabbaṃ. Yathā cettha, evaṃ catutthasikkhāpadepi akhettapade paṭivijānantiyā thullaccayaṃ, appaṭivijānantiyā dukkaṭam, khettapade pana appaṭivijānantiyā thullaccayanti veditabbaṃ. Pāliyaṃ navāvutanti navavītaṃ.

288. Asaddhammaṃ sandhāyāti methunaṃ sandhāya vuttaṃ. Tañhi puttasaṃmupattiyā bījanikkhepato vappapariyāyaṃ labhatīti.

Samāsīdatīti vahati, saṃsārīyatīti vā attho. Manussitthī, tathāsaññitā, duṭṭhullavācassādarāgo, tena obhāsaṇaṃ, taṅkhaṇavijānananti imānettha pañca āgāni.

Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā

290. Catutthe parehi patte pātiyamānānaṃ bhikkhāpiṇḍānaṃ pāto sannipātoti piṇḍapātoti bhikkhāhāro vuccati, taṃsadisaṭāya aññopi yo koci bhikkhācariyaṃ vinā bhikkhūhi laddho piṇḍapātoteva vuccati. Pati eti etasmāti paccayoti āha “patikaraṇaṭṭhena paccayo”ti. Rogadukkhānaṃ vā paṭipakkhabhāvena ayati pavattatīti paccayo. Sappāyassāti hitassa. Nagaraparikkhārehīti nagaraṃ parivāretvā rakkhaṇakehi. Rājūnaṃ gehaparikkhepo parikhā uddāpo pākāro esikā paligho aṭṭoti ime satta nagaraparikkhārāti vadanti. Setaparikkhāroṭi visuddhisīlālaṅkāro. Ariyamaggo hi idha “ratho”ti adhippeto, tassa ca sammāvācādayo alaṅkāraṭṭhena “parikkhārā”ti vuttā. Cakkavīriyoti vīriyacakko. Jīvitaparikkhārāti jīvitassa pavattikāraṇāni. Samudānetabbāti sammā uddhaṃ ānetabbā pariyesitabbā.

291. Upacāreti yattha ṭhito viññāpetum sakkoti, tādise ṭhāne. Kāmo ceva hetu ca pāricariyā ca atthoti pāliyaṃ “attano kāmaṃ, attano hetum, attano adhippāyaṃ, attano pāricariya”nti vuttesu imesu catūsu padesu kāmo, hetu, pāricariyā ca aṭṭhakathāyaṃ vutte paṭhame atthavikappe viggahavākyādhippāyasūcanato attho. Sesanti adhippāyapadamekaṃ. Byañjananti byañjanamattaṃ, paṭhamavikappānupayogitāya vacanamattanti attho. Dutiye atthavikappepi eseṇa nayo.

Yathāvuttameva atthaṃ padabhājanena saṃsanditvā dassetum “attano kāmaṃ attano hetum attano pāricariyanti hi vutte jānissanti paṇḍitā”tiādi āraddhaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - “attano hetu”nti vutte attano atthāyāti ayamattho viññāyati, “attano kāmaṃ attano pāricariya”nti vutte kāmena pāricariyāti ayamattho viññāyati. Tasmā imehi tīhi padehi attano atthāya kāmena pāricariyā attakāmapāricariyāti imaṃ atthavikappaṃ viññū jānissanti. “Attano adhippāya”nti vutte pana adhippāya-saddassa kāmita-saddena samānatthabhāvato attanā adhippetakāmitaṭṭhena attakāmapāricariyāti imamattaṃ vikappaṃ viññū jānissanti.

Etadagganti esā aggā. Duṭṭhullavācāsikkhāpadepi kāmaṃ “yācatipi āyācatipī”ti evaṃ methunayācanaṃ āgataṃ, taṃ pana duṭṭhullavācassādarāgavasena vuttaṃ, idha pana attano methunassādarāgavasenāti ayaṃ viseso.

Vinītavatthūsu “aggadānaṃ dehī”ti idaṃ attano atthāya vuttaṃ, duṭṭhullavācāsikkhāpade pana paratthāyapi vutte sīsaṃ etīti veditabbaṃ. Subhagāti issariyādīhi sundarehi bhagehi samannāgatā. Manussitthī, tathāsaññitā,

attakāmapāricariyāya rāgo, tena kāmapāricariyayācanam, taṅkhaṇavijānananti imānettha pañca aṅgāni.

Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā

296. Pañcame paṇḍiccenāti sabhāvañāṇena. Gatimantāti sabhāvañāṇagatituttā. Veyyattiyenāti itthikattabbesu sikkhitañāṇena. Medhāyāti asikkhitesupi taṃitthikattabbesu ṭhānuppattiyā paññāya. Chekāti kāyena pacanādikusalā.

Āvahanam āvāho, dārikāya gahaṇam. Vidhinā parakule vahanam pesanam vivāho, dārikāya dānam.

297. Randhāpanam bhattapacāpanam. Byañjanādisampādanam pacāpanam. Na upāhaṭanti na dinnam. Kayo nāma gahaṇam. Vikkayo nāma dānam. Tadubhayam saṅgahetvā “vohāro”ti vuttam.

300. “Abbhutam katum na vaṭṭatī”ti iminā dukkaṭam hotīti dīpeti. “Parājitenā dātabba”nti vuttattā adento dhuranikkhepena kāretabbo. Acirakāle adhikāro etassa atthīti acirakālādhikārikam, sañcarittam. “Acirakālācārika”nti vā pāṭho. Acirakāle ācāro ajjhācāro etassāti yojanā.

301. Kiñcāpi ehibhikkhuādikāpi sañcarittādipaṇṇattivajjam āpattim āpajjanti, tesam pana asabbakālikattā, appakattā ca idhāpi ṇatticatuttheneva kammena upasampannam sandhāya “yvāya”ntiādi padabhājanamāha. Sañcaraṇam sañcaro, so etassa atthīti sañcarī, tassa bhāvo sañcarittam. Tenāha “sañcaraṇabhāva”nti. Sañcaratīti sañcaraṇo, puggalo, tassa bhāvo sañcaraṇabhāvo, tam itthipurisānam antare sañcaraṇabhāvanti attho.

Jāyābhāveti bhariyabhāvāya. Jārabhāveti sāmibhāvāya, tamnimittanti attho. Nimittatthe hi etam bhumnavacanam. Kiñcāpi “jārattane”ti padassa padabhājane “jārī bhavissasī”ti itthiliṅgavasena padabhājanam vuttam, “sañcarittam samāpajjeyyā”ti padassa pana niddese “itthiyā vā pahito purisassa santike gacchatī, purisena vā pahito itthiyā santike gacchatī”ti vuttattā purisassāpi santike vattabbākāram dassetum “jārattane”ti niddesassa itthipurisasādhāraṇattā “itthiyā matim purisassa ārocento jārattane āroceṭī”ti vuttam. Pāḷiyam pana purisassa matim itthiyā ārocanavaseneva padadvayepi yojanā katā, tadanusārena itthiyā matim purisassa ārocanākāropi sakkā viññātunti.

Idāni pāḷiyam vuttanayenāpi attham dassento “apicā”tiādimāha. “Pati bhavissasī”ti idaṃ jāyāsaddassa itthiliṅganiyamato purisapariyāyena vuttam, nibaddhasāmiko bhavissasīti attho. Jāro bhavissasīti micchācārabhāvena upagacchanako bhavissasīti adhippāyo.

303. Serivihāranti sacchandacāram. Attano vasanti attano āṇam. Gottavantesu gottasaddo, dhammacārisu ca dhamma-saddo vattatīti āha “sagottehī”tiādi. Tattha sagottehīti samānagottehi. Sahadhammikehīti ekassa satthu sāsane saṃsāraṇaṃ sāsanaṃ, samānakuladhammehi vā. Tenevāha “ekam satthāra”ntiādi. Ekagaṇapariyāpannehīti mālākārādiekagaṇapariyāpannehi.

Sassāmikā sārakkhā. Yassā gamane rañña daṇḍo ṭhapito, sā saparidaṇḍā. Pacchimānaṃ dvinnanti sārakkhasaparidaṇḍānaṃ. Micchācāro hotīti tāsū gatapurisānaṃ viya tāsampi micchācāro hoti sassāmikabhāvato. Na itarāsanti māturakkhitādīnaṃ aṭṭhannaṃ micchācāro natthi assāmikattā, tāsū gatānaṃ purisānameva micchācāro hoti mātādīhi rakkhitattā. Purisā hi parehi yehi kehici gopitaṃ itthiṃ gantuṃ na labhanti, itthiyo pana kenaci purisena bhariyābhāvena gahitāva purisantaraṃ gantuṃ na labhanti, na itarā attano phassassa sayāṃ sāmikattā. Na hi mātādayo sayāṃ tāsāṃ phassānubhavanatthaṃ tā rakkhanti, kevalaṃ purisagamanaṃ tāsāṃ vārenti. Tasmā kenaci apariggahitaphassattā, attano phassattā ca itthīnaṃ na micchācāro, purisānaṃ pana parehi vārite attano asantakaṭṭhāne pavitṭhattā micchācāroti veditabbo.

Bhogenāti bhogahetu. Udapattaṃ āmasitvā gahitā odapattakinī. Dhaja-saddena senā eva upalakkhitāti āha “ussitaddhajāyā”tiādi.

305. Bahiddhā vimaṭṭhanti aññattha ārocitaṃ. Taṃ kiriyaṃ sampādessatīti tassā ārocetvā taṃ kiccaṃ sampādetu vā mā vā, taṃ kiriyaṃ sampādane sāmattiyaṃ sandhāya vuttaṃ. Dārakaṃ, dārikañca ajānāpetvā mātāpituādīhi mātāpituādīnaññeva santikaṃ sāsane pesitepi paṭiggaṇhanavīmaṃsanapaccāharaṇasaṅkhātāya tivaṅgasampattiyaṃ saṅghādiseso hoti evāti daṭṭhabbaṃ.

Yaṃ uddissa sāsanaṃ pesitaṃ, taṃ eva sandhāya tassā mātūādīnaṃ ārocitepi khattameva otiṇṇabhāvaṃ dassetuṃ “buddhaṃ paccakkhāmī”tiādi udāhaṭaṃ, idaṃca vacanabyattayahetubyattayānaṃ bhedepi byattayasāmaññato udāhaṭanti daṭṭhabbaṃ. Tampi udāharaṇadosaṃ pariharitvā suttānulomataṃ dassetuṃ “taṃ panā”tiādi vuttaṃ. Iminā sametīti etthāyamadhippāyo - yathā sayāṃ anārocetvā aññesaṃ antevāsikādīnaṃ vatvā vīmaṃsāpetvā paccāharantassa natthi visaṅketo, evaṃ tassā sayāṃ anārocetvā ārocanatthaṃ mātūādīnaṃ vadantassāpi mātūādayo taṃ kiriyaṃ sampādentu vā mā vā. Yadi hi tesāṃ mātūādīnaṃ tuṇhībhūtabhāvampi paccāharati, visaṅketo natthīti.

Gharakiccaṃ netīti gharaṇī. Aññataraṃ vadantassa visaṅketaṃ adinnādānādīsu āṇattiyaṃ vatthusāṅketo viyāti adhippāyo. Mūlaṭṭhānañca vassenāti ettha purisassa mātūādayo sāsanaṃ pesane mūlabhūtattā “mūlaṭṭhā”ti vuttā.

322. Pāḷiyaṃ māturakkhitāya mātā bhikkhuṃ paḥiṇatīti ettha attano vā dhītu santikaṃ “itthannāmassa bhariyā hotū”ti bhikkhuṃ paḥiṇati, purisassa vā tassa ñātakānaṃ vā santikaṃ “mama dhītā itthannāmassa bhariyā hotū”ti paḥiṇatīti gahetabbaṃ. Eseva nayo sesesupī. Pubbe vuttanayattāti paṭhamasaṅghādisese vuttanayattā.

338. Ante ekenāti ekena padena. Ettova pakkamatīti apaccāharitvā tatova pakkamati. “Anabhinanditvā”ti idaṃ tathā paṭipajjamānaṃ sandhāya vuttaṃ. Satipi abhinandane sāsanaṃ anārocento pana na vīmaṃsati nāma. Tatiyapade vuttanayenāti “so tassā vacanaṃ anabhinanditvā”tiādinā vuttanayena. Pāḷiyaṃ antevāsīṃ vīmaṃsāpetvāti “ayaṃ tesāṃ vattum samattho”ti antevāsīnā vīmaṃsāpetvā. Sace pana so antevāsiko taṃ vacanaṃ ādiyitvā tuṇhī hoti, tassāpi taṃ pavattiṃ paccāharantassa ācariyassa saṅghādisesova mātūādīsu tuṇhībhūtesu tesāṃ tuṇhibhāvaṃ paccāharantassa viyāti daṭṭhabbaṃ.

Pāḷiyaṃ catutthavāre asatipi gacchanto sampādeti, āgacchanto viṣaṃvādeti anāpattīti atthato āpannamevātikatvā vuttaṃ “catutthe anāpattī”ti.

340. Kārukānanti vaḍḍhakīādīnaṃ tacchakaayokāratantavāyarakānāhāpitakā pañca kāraṇa “kārukā”ti vuccanti. Evarūpena...pe... anāpattīti tādisaṃ gihiveyyāvaccampi na hotīti katvā vuttaṃ.

Kāyato samuṭṭhātīti paṇṇattiṃ vā alaṃvacanīyabhāvaṃ vā tadubhayaṃ vā ajānantassa kāyato samuṭṭhātī. Esa nayo itaradvayepi. Alaṃvacanīyā hontīti itthī vā puriso vā ubhopi vā jāyābhāve, sāmikabhāve ca nikkhattachandatāya accantaviyuttattā puna aññaṃaññaṃ samāgamatthaṃ “mā evaṃ akaritthā”tiādīnā vacanīyatāya vattabbatāya alaṃ arahāti alaṃvacanīyā, alaṃ vā kattuṃ araham sandhānavacanametesa itthipurisēsūti alaṃvacanīyā, sandhānakārassa vacanaṃ vinā asaṅgacchanakā pariccattāyevāti adhippāyo.

Paṇṇattiṃ pana jānitvāti ettha alaṃvacanīyabhāvaṃ vāti vattabbaṃ. Teneva mātikāṭṭhakathāyañca “tadubhayaṃ pana jānitvā”tiādi vuttaṃ. Bhikkhuṃ ajānāpetvā attano adhippāyaṃ paṇṇe likhitvā “imaṃ paṇṇaṃ asukassa dehi”ti dinnaṃ harantassa sañcarittaṃ na hoti.

Paṇṇattialaṃvacanīyabhāvājānanavaseneva hi imaṃ sikkhāpadaṃ acittakaṃ, na sabbena sabbaṃ sañcaraṇabhāvampi ajānanavasena, pāḷiyañca aṭṭhakathāyañca ārocanameva dassitaṃ. Tasmā sandassanatthaṃ ñatvā paṇṇasandassanavasenāpi kāyena vā vācāya vā ārocentasseva āpatti hotīti gahetabbaṃ.

341. Yathā yathā yesu yesu janapadesūti pariccattabhāvavappakāsanatthaṃ kattabbaṃ paṇṇadānañātijanissarādijānāpanāditaṃtaṃdesaniyataṃ pakāraṃ dasseti, idaṃca nibaddhabhāriyābhāvena gahitaṃ sandhāya vuttaṃ. Attano ruciya saṅgatānaṃ pana itthīnaṃ, muhuttikāya ca purise cittassa virajjanameva alaṃvacanīyabhāve kāraṇanti daṭṭhabbaṃ. Duṭṭhullādīsūpīti ādi-saddena attakāmasañcarittāni saṅgaṇhāti, ettha pana pāḷiyaṃ kiñcāpi “itthī nāma manussitthī na yakkhī”tiādīnā manussitthipurisā na dassitā, tathāpi “dasa itthiyo māturakkhitā”tiādīnā manussitthīnaññeva dassitattā purisānampi tadanuguṇānameva gahetabbato manussajātikāva itthipurisā idhādhippetā. Tasmā yesu sañcarittaṃ samāpajjati, tesam manussajātikatā, na nālaṃvacanīyatā, paṭiggaṇhana, vīmaṃsana, paccāharaṇānīti imānettha pañca aṅgāni.

Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Kuṭṭikārasikkhāpadavaṇṇanā

342. Chaṭṭhe ettakenāti ettakena dāruādīnā. Aparicchinnappamāṇāyoti aparicchinnadāruādipamāṇāyo. Mūlacchejjāyāti parasantakabhāvato mocetvā attano eva santakakaraṇavasenāti attho. Evaṃ yācato aññātakaviññattidukkaṭaṇceva dāsapaṭiggahaṇadukkaṭaṇca hoti “dāsīdāsapaṭiggahaṇā paṭivirato hoti”ti vacanaṃ nissāya aṭṭhakathāsu paṭikkhattattā. Sakakammanti pāṇavadhakammaṃ. Idaṃca pāṇātipātadosaparihārāya dukkaṭaṃ vuttaṃ, na viññātiparihārāya. Aniyametvāpi na yācītābbāti sāmīcidassanatthaṃ vuttaṃ, suddhacittena pana hatthakammaṃ yācantassa āpatti nāma natthi. Yadicchakaṃ kārapetuṃ vaṭṭatīti “hatthakammaṃ yācāmi, dethā”tiādīnā ayācitvāpi vaṭṭatī. Sakiccapasutampi evaṃ kārapentassa viññatti natthi eva, sāmīcidassanatthaṃ pana vibhajitvā vuttaṃ.

Sabbakappiyabhāvadīpanatthanti sabbaso kappiyabhāvadīpanatthaṃ. Mūlaṃ dethāti vattuṃ vaṭṭatīti “mūlaṃ dassāma”ti paṭhamam vuttattā viññatti vā mūlanti vacanassa kappiyākappiyavatthusāmaññavacanattepi niṭṭhitabhatikiccānaṃ dāpanato akappiyavatthusādiyaṃ vā na hotīti katvā vuttaṃ. Anajjhāvutthakanti apariggaḥitaṃ.

Mañca...pe... cīvarādīni kārāpetukāmenāpītiādīsu cīvaraṃ kārāpetukāmassa aññātakaappavāritatantavāyehi hatthakammayācanavasena vāyāpane viññattipaccayā dukkaṭābhāvepi cīvaravāyāpanasikkhāpadena yathārahaṃ pācittiyadukkaṭāni hontīti veditabbaṃ. Akappiyakahāpaṇādi na dātabbanti kappiyamukhena laddhampi hatthakammakaraṇatthāya imassa kahāpaṇaṃ dehīti vatvā dānaṃ na vaṭṭatīti vuttaṃ. Pubbe katakammassa dāpane kiñcāpi doso na dissati, tathāpi asārūppamevāti vadanti. Katakammattāyapi kātabbakammattāyapi kappiyavohārena pariyāyato bhaṭṭiṃ dāpentassa natthi doso. Vattanti cārittaṃ, āpatti na hotīti adhippāyo.

Kappiyaṃ kārāpetvā paṭiggahetabbānti sākāya makkhikabījanena paṇṇādicchede bījagāmakopanassa ceva tattha laggarajādiappaṭiggahitassa ca parihāratthāya vuttaṃ. Tadubhayāsāṅkāya asati tathā akaraṇe doso natthi. Nadīyādīsu udakassa apariggaḥitatāya “āharāti vattuṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ. “Na āhaṭaṃ paribhuñjitu”nti vacanato viññattiyā āpannaṃ dukkaṭaṃ desetvāpi taṃ vatthuṃ paribhuñjantassa puna paribhoge dukkaṭameva, pañcannampi sahadhammikānaṃ na vaṭṭati. “Alajjīhi pana bhikkhūhi vā sāmaṇerehi vā hatthakammaṃ na kāretabba”nti sāmāñño vuttattā attano atthāya yaṃkiñci hatthakammaṃ kāretuṃ na vaṭṭati. Yaṃ pana alajjī nivāriyamānopi bījanādiṃ karoti, tattha doso natthi. Cetiyaṃkammādīni pana tehi kārāpetuṃ vaṭṭati. Ettha ca “alajjīhi sāmaṇerehi”ti vuttattā “sañcicca āpattiṃ āpajjati”tiādi alajjīlakkhaṇaṃ ukkaṭṭhavasena upasampanne paṭicca upalakkhaṇato vuttanti taṃlakkhaṇavirahitānaṃ sāmānerādīnaṃ liṅgatthenakagotrābhupariyosānānaṃ bhikkhupaṭiññānaṃ dussīlānampi sādāraṇavasena alajjitālakkhaṇaṃ yathāvihitapaṭipattiyaṃ sañcicca atitṭṭhanamevāti gahetabbaṃ.

Āharāpentassa dukkaṭanti viññattikkhaṇe viññattipaccayā, paṭilābhakkhaṇe goṇānaṃ sādīyanapaccayā ca dukkaṭaṃ. Goṇāhi attano atthāya aviññattiyā laddhampi sādītuṃ na vaṭṭati “hatthigavassavaḷavapaṭiggahaṇā paṭivirato hotī”ti vuttattā. Tenevāha “ñātipavāritatṭhānatopi mūlacchejjāya yācituṃ na vaṭṭatī”ti. Ettha ca viññattidukkaṭābhāvepi akappiyavatthuyācanepi paṭiggahaṇepi dukkaṭameva. Rakkhitvāti corādiupaddavato rakkhitvā. Jaggitvāti tiṇadānādīhi posevā.

Ñātipavāritatṭhāne pana vaṭṭatīti sakaṭassa sampaṭicchitabbattā mūlacchejjasena yācituṃ vaṭṭati. Tāvakaḷikaṃ vaṭṭatīti ubhayatthāpi vaṭṭatīti attho. Vāsīādīni puggalikānapi vaṭṭantīti āha “esa nayo vāsī”tiādi. Valliādīsu ca parapariggaḥitesu ca eseva nayoti yojetabbaṃ. “Garubhaṇḍappahonakesuyevā”ti idaṃ viññattiṃ sandhāya vuttaṃ. Adinnādāne pana tiṇasālakaṃ upādāya parapariggaḥitaṃ theyyacittena gaṇhato avahāro eva, bhaṇḍagghena kāretabbo. Valliādīsūti ettha ādi-saddena pālīagātānaṃ veḷuādīnaṃ saṅgaho. Tattha yasmiṃ padese haritālajātihinūlādi appakampi mahaggaṃ hoti, tattha taṃ tālapakkapamāṇato ūnampi garubhaṇḍameva, viññāpetuñca na vaṭṭati.

Sāti viññatti. Parikathādīsu “senāsanam sambādha”ntiādinā pariyāyena kathanam parikathā nāma. Ujukameva akathetvā “bhikkhūnam kiṃ pāsādo na vaṭṭatī”tiādinā adhippāyo yathāvibhūto hoti, evaṃ bhāsanam obhāso nāma. Senāsanādiattham bhūmiparikammādikaraṇavasena paccayuppādāya nimittakaraṇam nimittakammam nāma. Ukkamantīti apagacchanti.

344. Maṇi kaṇṭhe assāti maṇikaṇṭho. Devavaṇṇanti devattabhāvaṃ.

345. Pāḷiyam pattena me atthoti anattikampi pattena bhikkhum evaṃ vadāpento bhagavā sotthiyā mantapadavasena vadāpesi. Sopi bhikkhu bhagavatā āṇattavacanam vademīti avoca, tenassa musā na hoti. Atha vā “pattena me attho”ti idaṃ “pattam dadantū”ti iminā samānatthanti daṭṭhabbam. Esa nayo maṇinā me atthoti etthāpi. Tasmā aññesampi evarūpaṃ kathentassa, kathāpentassa ca vacanadoso natthīti gahetabbam.

349. Uddhammukham littā ullittā, chadanassa anto limpantā hi yebhuyyena uddhammukhā limpanti. Tenāha “antolittā”ti. Adhomukham littā avalittā. Bahi limpantā hi yebhuyyena adhomukhā limpanti. Tenāha “bahilittā”ti.

Byañjanaṃ vilomitam bhavyeyyāti yasmā “kārayamānenā”ti imassa hetukattuvacanassa “karontenā”ti idaṃ suddhakattuvacanam pariyāyavacanam na hoti, tasmā “karontena vā kārāpentena vā”ti kārayamānenāti bahuuddesapadānuguṇam karaṇavacaneneva padattham katvā niddese kate byañjanaṃ viruddham bhavyeyya, tathā pana padatthavasena adassetvā sāmattiyaṃ siddhamevattham dassetuṃ paccattavasena “karonto vā kārāpento vā”ti padabhājanam vuttanti adhippāyo. Tenāha “atthamattamevā”tiādi. Padatthato, sāmattiyaṃ ca labbhamānam atthamattamevāti attho. Yañhi kārayamānena paṭipajjitabbam, taṃ karontenāpi paṭipajjitabbamevāti idamettha sāmattiyaṃ daṭṭhabbam.

Uddesoti sāmibhāvena uddisatabbo. Setakammanti setavaṇṇakaraṇattham setavaṇṇamattikāya vā sudhāya vā katatanukalepo, tena pana saha miniyamāne pamāṇātikkantaṃ hotīti saṅkānivāraṇattham āha “abbohārika”nti. Tena pamāṇātikkantavohāram na gacchati kuṭiyā anaṅgattāti adhippāyo.

Yathāvuttassa atthassa vuttanayaṃ dassentena “vuttañheta”ntiādi vuttam. Tattha “āyāmato ca vitthārato cā”ti avatvā “āyāmato vā vitthārato vā”ti vikappatthassa vā-saddassa vuttattā ekatobhāge vaḍḍhitepi āpattīti pakāsīnti adhippāyo. Tihatthāti pakatihatthena tihatthā, “vaḍḍhakīhatthenā”tipi vadanti, taṃ “yattha...pe... ayam kuṭīti saṅkhyam na gacchati”ti iminā virujjhati vaḍḍhakīhatthena tihatthāyapi kuṭiyā pamāṇayuttassa mañcassa sukhena parivattanato. “Ūnakacatuhatthā vā”ti idaṃca pacchimappamāṇayuttassa mañcassa aparivattanārahaṃ sandhāya vuttam. Yadi hi pakatihatthena catuhatthāyapi kuṭiyā pamāṇayutto mañco na parivattati, sā akuṭīyeva, tasmā mañcaparivattanamatteneva pamāṇanti gahetabbam. Pamāṇayutto mañcoti sabbapacchimappamāṇayutto mañco. So hi pakatividdatthiyā navavidatthiko, aṭṭhavidatthiko vā hoti, tato khuddako mañco sīsūpadhānam ṭhapetvā pādam pasāretvā nipajjitum na pahoti. Pamāṇato ūnatarampīti ukkaṭṭhappamāṇato ūnatarampi, idaṃca heṭṭhimappamāṇayuttāyapi vatthudesanā kātabbā, na vāti sandehanivattanattham vuttam.

Kalalalepoti kenaci silesena katalepo, setarattādivaṇṇakaraṇattham katatambamattikādikalalalepo vā. Tenāha “alepo evā”ti. Tena taḷākādīsu ghanena kalalena katabahalalepo mattikālepane eva pavisati lepavohāragamanatoti dasseti. Piṭṭhasaṅghāto nāma dvārabāhasaṅkhāto caturassadārusaṅghāto, yattha sauttarapāsaṃ kavāṭaṃ apassāya dvāraṃ pidahanti.

Oloketvāpīti apaloketvāpi, apalokanakammavasenāpīti attho, apasaddassāpi oādeso katoti daṭṭhabbo.

353. Nibaddhagocaraṭṭhānampīti ettha gocarāya pakkamantānaṃ hatthīnaṃ nibaddhagamanamaggopi saṅgayhati. Etesanti sīhādīnaṃ. Gocarabhūmīti āmisaggahaṇaṭṭhānaṃ. Na gahitāti paṭikkhipitabbabhāvena na gahitā, na vāritāti attho. Sīhādīnañhi gocaraggahaṇaṭṭhānaṃ hatthīnaṃ viya nibaddhaṃ na hoti, yattha pana gomahiṃsādīpāṇakā santi, dūrampi taṃ ṭhānaṃ sīghaṃ gantvā gocaraṃ gaṇhanti. Tasmā tesam taṃ na vāritaṃ, nibaddhagamanamaggova vārito āsayato gamanamaggassa nibaddhattā. Aññesampi vālānanti araññamahīṃsādīnaṃ. Ārogyatthāyāti nirupaddavāya. Sesānīti pubbaṇṇanissitādīni soḷasa. Tāni ca janasammaddamahāsammaddakuṭivilopasarīrapīlādiupaddavehi saupaddavānīti veditabbāni. Abhihananti etthāti abbhāghātaṃ. “Verighara”nti vuttamevattham vibhāvetuṃ “corānaṃ mārāṇatthāya kata”nti vuttaṃ.

Dhammagandhikāti dhammena daṇḍanītiyā hatthapādādicchindanagandhikā. Gandhikāti ca yassa upari hatthādīṃ ṭhapetvā chindanti, tādīsaṃ dārukhaṇḍaphalakāti vuccati, tena ca upalakkhitaṃ ṭhānaṃ. Pāḷiyaṃ racchānissitanti rathikānissitaṃ. Caccaranissitanti catunnaṃ rathikānaṃ sandhinissitaṃ. Sakaṭenāti iṭṭhakasudhādibhaṇḍāharaṇasakaṭena.

Pācinanti senāsanassa bhūmito paṭṭhāya yāva talāvasānaṃ cinitabbavatthukaṃ adhiṭṭhānaṃ, yassa upari bhittithambhādīni ca patiṭṭhapenti. Tenāha “tato paṭṭhāyā”tiādi. Kiñcāpi idha pubbapayogasahapayogānaṃ adinnādāne viya viseso natthi, tathāpi tesam vibhāgena dassanaṃ bhinditvā vā puna kātabbāti ettha kuṭiyā bhedenā paricchedadassanattham kataṃ. Tadattāyāti tacchanatthāya. Evaṃ katanti adesitavatthukaṃ pamāṇātikkantaṃ vā kataṃ. Paṇṇasālanti paṇṇakuṭiyā tiṇapaṇṇacuṇṇassa aparipatanatthāya anto ca bahi ca limpanti, taṃ sandhāyetam vuttaṃ. Teneva vakkhati “paṇṇasālaṃ limpatī”ti.

Antolepeneva niṭṭhāpetukāmaṃ sandhāya “antolepe vā”tiādi vuttaṃ. Bahilepe vāti etthāpi eseṇa nayo. Tasminti dvārabandhe vā vātapāne vā ṭhapiteti yojetabbam. Tassokāsanti tassa dvārabandhādissa okāsabhūtaṃ chiddam. Puna vaḍḍhetvāti pubbe ṭhapitokāsaṃ khuddakaṃ ce, taṃ dvāravātapānacchiddabhedanena puna vaḍḍhetvā. Ṭhapiteti dvārabandhe vā gavakkhasaṅghāṭe vā ānetvā tasmīṃ vaḍḍhite vā avaḍḍhite vā chidde patiṭṭhāpīte. Lepo na ghaṭīyatīti samantato dinno lepo tathā ṭhapitena dvārabandhanena vā vātapānena vā saddhiṃ na ghaṭīyati, ekābaddhaṃ na hotīti vuttaṃ hoti. Tanti dvārabandhaṃ vā vātapānaṃ vā. Paṭhamameva saṅghādisesoti tesam samantato pubbeva lepassa ghaṭetvā niṭṭhāpitattā dvārabandhavātapānānaṃ ṭhapanato pubbe eva saṅghādiseso.

Lepaghaṭanenevāti iṭṭhakāhi katavātapānādīni vinā samantā lepaghaṭaneneva āpatti vātapānādīnaṃ alepokāsattā, iṭṭhakāhi katattā vā, vātapānādīsūpi lepassa bhittilepena saddhiṃ ghaṭanenevātipi attham vadanti. Tatthāti paṇṇasālāyaṃ. Ālokatthāya aṭṭhaṅgulamattaṃ ṭhapetvā limpatīti dārukuṭṭassa dārūnamantarā

aṭṭhaṅgulamattaṃ vivaraṃ yāva limpāti, tāva ālokatthāya ṭhapetvā avasesaṃ sakuṭṭacchadanaṃ limpāti, pacchā etaṃ vivaraṃ limpissāmīti evaṃ ṭhapane anāpattīti adhippāyo. Sace pana evaṃ akatvā sabbadāpi ālokatthāya vātapānavasena ṭhapeti, vātapānavasena ghaṭṭe ghaṭṭe lepo ca ghaṭṭiyati, paṭhamameva saṅghādisesoti dassento āha “sace”tiādi. Mattikākuṭṭameva mattikālepaśaṅkhyāṃ gacchatīti āha “sace mattikāya kuṭṭaṃ karoti, chadanalepena saddhiṃ ghaṭṭane āpattī”ti. Ubhinnaṃ anāpattīti purimassa lepassa aghaṭṭitattā dutiyassa attuddesikatāya asambhavato.

354. Āpattibhedadassanattanti tattha “sārambhe ca aparikkamane ca dukkaṭaṃ adesitavattukātāya, pamāṇātikantatāya ca saṅghādiseso”ti evaṃ āpattiyeva vibhāgadassanattam.

361. Anīṭṭhite kuṭṭikammeti lepapariyosāne kuṭṭikamme ekapiṇḍamattenapi anīṭṭhite. “Aññaṃ puggalassa vā”ti idaṃ mūlaṭṭhassa anāpattidassanattam vuttaṃ. Yena pana laddhaṃ, tassāpi taṃ niṭṭhāpentassa “parehi vippakataṃ attanā pariyosāpeti, āpatti saṅghādisesassā”tiādivacanato āpattiyeva. Pubbe katakammampi laddhakālato paṭṭhāya attano atthāyeva kataṃ nāma hoti, tasmā tenāpi saṅghassa vā sāmaṇerādīnaṃ vā datvā niṭṭhāpetabbaṃ. “Aññaṃ vā”ti idaṃ anupasampannaṃyeva sandhāya vuttanti gahetabbaṃ, keci pana “parato laddhāya kuṭiyā niṭṭhāpane anāpattiādito paṭṭhāya attano atthāya akatattā”ti vadanti. Apacinitabbāti yāva pācinā viddhaṃsetabbā. Bhūmisamaṃ katvāti pācinatalāvasānaṃ katvā.

364. Leṇanti pabbataleṇaṃ. Na hettha lepo ghaṭṭiyatīti chadanalepassa abhāvato vuttaṃ, viṣuṃ eva vā anuññātattā. Sace leṇassa anto uparibhāge cittakammādikaraṇattam lepaṃ denti, ullittakuṭṭisaṅkhyāṃ na gacchati, vaṭṭati eva. Itṭhakādīhi kataṃ caturassakūṭāgārasaṅghānaṃ ekakaṇṇikābaddhaṃ nātiuccaṃ paṭissayavisesaṃ “guhā”ti vadanti, tādissaṃ mahantampi ullittāvalittaṃ karontassa anāpatti. Bhūmiguṇanti umaṅgaguṇaṃ.

Aṭṭhakathāsūti kukkuṭacchikagehantiādīsu aṭṭhakathāsu tiṇakuṭṭikā kukkuṭacchikagehanti vatvā puna taṃ vivaranteḥi aṭṭhakathācariyehi chadanaṃ daṇḍakehi...pe... vuttāti yojanā daṭṭhabbā. Tattha daṇḍakehi jālabaddhaṃ katvāti dīghato, tiriyato ca ṭhapetvā valliyaḍīhi baddhadaṇḍakehi jālaṃ viya katvā. So cāti ullittādibhāvo. Chadanameva sandhāya vuttoti chadanassa anto ca bahi ca limpanameva sandhāya vutto. Mattikākuṭṭe bhittilepaṃ vināpi bhittiyā saddhiṃ chadanalepassa ghaṭṭanamattenāpi āpattisambhavato chadanalepova padhānanti vedītabbaṃ. Kiñcāpi evaṃ, atha kho “upacikāmocanattameva heṭṭhā pāsāṇakuṭṭaṃ katvā taṃ alimpitvā upari limpāti, lepo na ghaṭṭiyati nāma, anāpattiyevā”tiādivacanato pana chadanalepaghaṭṭanattam sakalāyapi bhittiyā lepo avassaṃ icchitabbova tassā ekadesassa alepepi chadanalepassa aghaṭṭanato. Tenāha “lepo na ghaṭṭiyatī”ti. Etthāti tiṇakuṭṭikāyaṃ. Na kevalaṇca tiṇakuṭṭikāyaṃ eva, leṇaguṇādīsupi sārambhāparikkamanapaccayāpi anāpatti eva, iminā pana nayena aññassatthāya kuṭiṃ karontassāpi sārambhāpaccayāpi anāpattibhāvo atthato dassito eva hotīti.

Tattha pālivirodhaṃ pariharitum “yaṃ panā”tiādi vuttaṃ. Ayañhettha adhippāyo - aññaṃ upajjhāyādino atthāya karontassa sārambhāpaccayāpi anāpatti eva, yaṃ pana pālīyaṃ “āpattikārukānaṃ tiṇaṃ dukkaṭāna”ntiādivacanam, taṃ

aññassatthāya karontassa, na sārambhā dipaccayā āpattidassanattamaṃ vuttaṃ, kiñcaraṃhi yathāsamaṃ diṭṭhāya kuṭiyā akaraṇapaccayā āpattidassanattanti. Tattha yathāsamaṃ diṭṭhāyāti “bhikkhu samādisitvā pakkamati, ‘kuṭiṃ me karoṭhā’ti samādisati ca, desitavattukā ca hotu anārambhā ca saparikkamanā cā”ti evaṃ kārāpakena āṇattikkamaṃ muñcitvā karaṇapaccayāti adhippāyo. Katthaci pana potthake “kuṭilakkhaṇappattampi kuṭiṃ aññassa...pe... karontassa anāpattī”ti imassa pāṭhassa anantaraṃ “yaṃ pana āpatti kārūkāna”nti adhipāṭho dissati, sova yuttataro. Evañhi sati tattha adhippāyo pākaṭo hoti.

Anāpattīti vatvāti vāsāgārattāya eva aniyamitattā anāpattīti vatvā. Adesāpetvā karototi pamāṇayuttampi karoto. Acittakanti paṇṇattiajānanacittena acittakaṃ. Ullittādīnaṃ aññataratā, heṭṭhimappamāṇasambhavo, adesitavattukatā, pamāṇātikkantatā, attuddesikatā, vāsāgārātā, lepaḡhaṭanāti satta vā pamāṇayuttaṅgādīsu cha vā aṅgāni.

Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Vihāra kāsikkhāpadavaṇṇanā

365. Sattame pūjāvacanappayoge kattari sāmivacanassapi icchitattā “gāmassa vā pūjita”nti vuttaṃ. Rūpindriyesu vijjamaṇaṃ sandhāya ekindriyatā vuccatīti āha “kāyindriyaṃ sandhāyā”ti. Te hi manindriyampi bhūtagāmaṇaṃ icchanti.

366. Kiriyaṭo samuṭṭhānābhāvoti vattuno adesaṇāsāṅkhātamaṃ akiriyaṃ vinā na kevalaṃ kiriyaṭo samuṭṭhānābhāvo. Kiriyaṅkiriyaṭo hi idaṃ samuṭṭhāti. Imasmiṃ sikkhāpade bhikkhū vā anabhineyyāti ettha vā-saddo samuccayattho, tena “mahallakaṇṇa vihāraṃ kareyya, bhikkhū ca anabhineyyā”ti kiriyaṇṇa akiriyaṇṇa samuccinoti.

Vihāra kāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhamaduṭṭhadosa sikkhāpadavaṇṇanā

380. Atṭhame pākārena ca parikkhittanti sambandho. Gopuraṭṭālakayuttanti ettha pākāresu yuddhatthāya kato vaṅkasaṇṭhāno sarakkhepachiddasahito patissayaviseso atṭṭālakko nāma.

Soḷasavidhassāti catūhi maggehi paccekaṃ catūsu saccesu kattabbassa pariññāpahānasacchikiriyaṅbhāvanāsaṅkhātassa soḷasavidhassa. Te gāravenāti te kilantarūpā bhikkhū bhattuddesakaṭṭhāne sannipatitānaṃ bhikkhūnaṃ purato attano kilantasaṇṇaṃ dassetvā uddisāpane gāravena, lajjāyāti attho. Terasapīti bhattuddesakasaṇṇaṃ āgāhāpakabhaṇḍāgārikacivarapaṭiggāhakacivarabhājakayāgubhājakaphalabhājakakhajjabhājakapattakavissajjakasāṭṭhiyagāhāpakapattagāhāpakāārāmikapasakasāmaṇerapesakasammutīnaṃ vasena terasapi.

Pāḷiyaṃ “apisū”ti idaṃ “apicā”ti iminā samānattho nipāto. Evaṃ sabbapadesūti pīṭhādīsu senāsanaśādhāraṇesu, katikasaṇṭhānapavesanikkhamaṇakālādīsu pana viṣuṃ viṣuṃ adhiṭṭhahitvā kathāpetīti veditabbaṃ. Ayañhi nimmitānaṃ dhammatāti aniyametvā nimmitānaṃ vasena vuttaṃ, niyametvā pana “ettakā idaṇṇidaṇṇa kathentu, ettakā tuṇhī bhavantu, nānāppakāraṃ iriyāpathaṃ, kiriyaṇṇa kappentu,

nānāvaṇṇasaṇṭhānavayoniyamā ca hontū”ti parikammaṃ katvā samāpajjitvā
vuṭṭhāya adhiṭṭhite icchiticchitappakārā aññamaññampi visadisāva honti.
Avatthukavacananti niratthakavacanam.

383. Ekacārikabhattanti atimanāpattā sabbesampi paṭilābhatthāya visum ṭhitikāya
pāpetabbabhattam. Taddhitavohārenāti cattāri pamāṇamassa catukkanti evaṃ
taddhitavohārena. Bhavoti bhavitabbo. Atītaṃ divasabhāganti tasmiññeva divase
salākadānakkhaṇam sandhāya vuttam. Hiyyoti imassa ajja icceva attho.
Tenevāhamso “sve amhe”tiādi. Padhūpāyantāti punappunam uppajjanakodhavasena
padhūpāyantā. Pāḷiyam kissa manti kena kāraṇena mayāti attho.

384. “Sarasi tva”nti idaṃ ekaṃ vākyaṃ katvā, “kattā”ti idaṃca kattari
ritupaccayantaṃ katvā, “asī”ti ajjhāhārapadena saha ekavākyaṃ katvā,
“evarūpa”nti idaṃ, “yathāyaṃ bhikkhunī āhā”ti idaṃca dvīsu vākyesu paccekaṃ
yojetabbanti dassetuṃ “atha vā”tiādimāha. Ujukamevāti tvā-paccayantavasena
paṭhamam atthaggaṇam ujukanti adhippāyo.

Dutiyo dabba-saddo paṇḍitādivacanoti āha “na kho dabba dabbā paṇḍitā”ti.
Nibbeṭhentīti dosato mocenti. Vinayalakkhaṇe tantinti
vinayavinicchayalakkhaṇavisaye āgamaṃ ṭhapento. Pāḷiyam yato ahantiādisu
yasmim kāle aham jāto, tato pabhuti supinantenapi methunaṃ dhammaṃ
nābhijānāmi, na ca tassa methunadhammassa paṭisevitā ahosinti attho daṭṭhabbo.
Tenāha “supinantenapī”tiādi. Idāni ekavākyavasena yojanaṃ dassetuṃ “atha
vā”tiādi vuttam. Na ghaṭatīti yasmā khīṇāsavassa vacanena etissā vacanam na
sameti, taṃca na ghaṭanam yasmā pubbe bhikkhūsu pasiddhāya eva
accantadussīlatāya eva ahosi, tasmā mettiyam bhikkhunim nāsethāti adhippāyo.

Cara pireti cara gaccha pire para amāmaka tvaṃ. Vinassāti adassanam gaccha.
Akārikāti amūlakena codanāya na kārikā. Kārako hotīti “ayyenamhi dūsitā”ti imāya
paṭiññāya yadi nāsītā, tadā thero bhikkhunīdūsakattasiddhito tassa dosassa kārako
hoti. Akārako hotīti tāya katapaṭiññam anapekkhitvā sāmāññato “mettiyam
bhikkhunim nāsethā”ti bhagavatā vuttattā akārako hoti. Yadi hi thero kārako
bhavēyya, avassam tameva dosaṃ apadisitvā iminā nāma kāraṇena “mettiyam
bhikkhunim nāsethā”ti vattabbaṃ siyā, tathā avuttattā, “dabbaṃca anuyuñjathā”ti
avatvā “ime ca bhikkhū anuyuñjathā”ti vuttattā ca sāmattiyato mettiyāya
bhikkhuniyā aññena dosena nāsanārahatā, vatthussa ca amūlakabhāvo, therassa
akārakabhāvo ca siddho hotīti adhippāyo.

Attano suttanti “sakāya paṭiññāyā”ti iminā pakkhepavacanena sahitaṃ kūṭasuttaṃ.
Thero kārako hotīti ettha ayamadhippāyo - “sakāya paṭiññāyā”ti avatvā sāmāññato
“mettiyam bhikkhunim nāsethā”ti otiṇṇavatthusmimyeva tassā nāsanā vihitāti
tumhākaṃ vāde thero kārako hoti, “sakāya paṭiññāyā”ti pana vutte pubbeyeve
siddhassa pārājikassa sucikāya assā sakāya paṭiññāyā nāsethāti sijjhanato amhākaṃ
vāde thero akārako hotīti. Mahāvihāravāsīnampi pana “sakāya paṭiññāyā”ti vutte
otiṇṇavatthusmimyeva tassā nāsanā vihitā hoti, na sāmāññatoti adhippāyo. Etthāti
imesu dvīsu vādesu, suttesu vā. Yam pacchā vuttanti mahāvihāravāsīhi yaṃ vuttam,
taṃ yuttanti attho. Vicāritaṃ hetanti etaṃ pacchimassa yuttattam vicāritaṃ, “tatra
saṅghādiseso vuṭṭhānagāminī...pe... asuddhatāyeve nāsesī”ti vakkhamānanayena
vinicchitanti attho. “Bhikkhunim anuddhamseti dukkaṭa”nti iminā
mahāatṭhakathāvādo dassito.

Tatrāti tesu dukkaṭapācittiyesu. Dukkaṭanti vuttamahāatṭhakathāvādassa adhippāyaṃ dassetvā “pācittiya”nti pavattassa kurundivādassa adhippāyaṃ dassetuṃ “pacchimanayepī”tiādi vuttaṃ. Vacanappamāṇatoti viṣaṃvādanādhippāye samānepi anuddhaṃsanādivisese saṅghādisesādino vidhāyakavacanabalenāti attho. Bhikkhussa pana bhikkhuniyā dukkaṭanti bhikkhuniṃ anuddhaṃsentassa bhikkhussa dukkaṭaṃ.

Evaṃ dvīsupi atṭhakathāvacanesu adhippāyaṃ vibhāvetvā idāni pacchime pācittiyavāde dosaṃ dassetvā purimaḍukkaṭavādameva paṭiṭṭhāpetuṃ “tatra panā”tiādi vuttaṃ. Tattha visunti sampajānamusāvāde pācittiyato viṣuṃ pācittiyaṃ vuttaṃ, tattha anantogadhabhāvāti adhippāyo. Tasmāti yasmā amūlakānuddhaṃsane visuññeva pācittiyaṃ paññattaṃ, tasmā purimanayoti dukkaṭavādo. Evaṃ antarā pavitṭhaṃ dukkaṭapācittiyavādaṃ dassetvā idāni pākaṭameva atthaṃ vibhāvetuṃ “tathā bhikkhunī”tiādi āraddhaṃ. Tattha tathāti yathā bhikkhussa bhikkhuṃ, bhikkhuniñca anuddhaṃsentassa saṅghādisesadukkaṭāni vuttāni, tathāti attho. Etehi nāsanā natthīti sāmāññato vuttaṃ, dukkaṭena imissā pana nāsanā natthīti adhippāyo. Dussīlāti pārājikā.

386. Ākāraṇānattenāti dūsitākārassa, dūsakākārassa ca nānattena. Anabhiraddhoti atuṭṭho. Tenāha “na sukhito”ti. Na pasāditoti anuppāditappasādo. Khīla-saddo thaddhabhāvavacano, kacavarapariyāyo ca hotīti āha “citta...pe... khīla”nti. Nappatītoti pītisukhādīhi na abhigato na upagato. Tenāha “na abhisāto”ti.

Yena duṭṭhoti ca kupitoti ca vuttoti ettha yena duṭṭhoti ca vutto yena kupitoti ca vutto, taṃ mātikāyañca padabhājane ca vuttaṃ ubhayampetanti yojetabbaṃ. Dvīhīti “tena ca kopena, tena ca dosenā”ti vuttakopadosapadehi dvīhi, atthato pana dvīhipi dosova dassitoti āha “saṅkhārakkhandhameva dassetī”ti. Yāyāti anattamanatāya.

Na cuditakavasenāti yadi cuditakavasenāpi amūlakaṃ adhippettaṃ siyā, amūlakaṃ nāma anajjhāpannanti padabhājanaṃ vadeyyāti adhippāyo. Yaṃ pārājikanti bhikkhuno anurūpesu ekūnavīsatiyā pārājikesu aññataraṃ. Padabhājane pana bhikkhuvibhaṅge āgatāneva gahetvā “catunnaṃ aññatarenā”ti vuttaṃ. Etaṃ idha appamāṇanti etaṃ āpannānāpannataṃ idhānuddhaṃsane āpattiyā anaṅgaṃ, āpattiṃ pana āpanne vā anāpanne vā puggale “anāpanno eso suddho”ti suddhasaññāya vā vimatiyā vā cāvanādhippāyova idha aṅganti adhippāyo.

Tathevāti pasādasotena, dibbasotena vāti imamatthaṃ atidisati. Diṭṭhānusāreneva samuppannā parisaṅkāva diṭṭhapaṛisaṅkitaṃ nāma. Evaṃ sesesupi. “Adisvā vā”ti idaṃ ukkaṭṭhavasena vuttaṃ, disvā pakkantesupi doso natthiyeva. Imesanti imehi. Karissantīti tasmiṃ khaṇe uppajjanākāradassanaṃ, pacchā pana ettakena kālena kataṃ vāti saṅkāya codeti. Na hi karissantīti codanā atthi. “Ariṭṭhaṃ pīta”nti idaṃ mukhe surāgandhavāyananimittadassanaṃ. Ariṭṭhañhi surāsadisavaṇṇagandhaṃ kappiyabhesajjaṃ.

Diṭṭhaṃ atthi samūlakantiādīsu ajjhācārassa sambhavāsambhavānaṃ mūlāmūlabhāvadassanaṃ. Atthi saññāsamūlakantiādi pana diṭṭhasaññāya sambhavāsambhavānaṃ mūlāmūlabhāvadassanaṃ. Disvāva diṭṭhasaññā hutvā codetīti ettha yaṃ codeti, tato aññaṃ puggalaṃ vītikkamantaṃ, paṭicchannokāsato nikkhamantaṃ vā disvā “ayaṃ so”ti saññāya codentopi saṅgayhati. Esa nayo sutādīsupi. Samūlakena vā saññāsamūlakena vāti ettha pārājikamāpannaṃ diṭṭhādimūlakena ca “ayaṃ āpanno”ti asuddhasaññāya codento samūlakena codeti

nāma. Saññāsamūlakatte eva anāpattisambhavato āpanne vā anāpanne vā puggale āpannasaññī diṭṭhādīsu, adiṭṭhādīsu vā mūlesu diṭṭhasutādīsaññī tena diṭṭhādimūlakena taṃ puggalaṃ codento saññāsamūlakena codeti nāma. Imesaṃ anāpatti, vuttavipariyāyena āpattivāre attho veditabbo.

Samīpe ṭhatvāti hatthavikāravacīghosānaṃ codanāvasena pavattiyamānānaṃ dassanasavanūpacāre ṭhatvāti attho. Keci pana “dvādasahatthabbhantare ṭhatvā”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ. Parato byatirekato anāpattiṃ dassentena “dūtaṃ vā paṇṇaṃ vā sāsanaṃ vā pesetvā”ti ettakameva vuttaṃ, na pana “dvādasahatthaṃ muñcitvā codentassa sīsaṃ na etī”ti vuttaṃ. Vācāya vācāyāti sakiṃ āṇattassa sakalampi divasaṃ vadato vācāya vācāya codāpakasseva āpatti. Sopīti āṇattopi. Tassa ca “mayāpi diṭṭha”ntiādiṃ avatvāpi “amūlaka”nti saññāya cāvanādhīppāyena “tvaṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpannosī”ti idameva vācaṃ parassa vacanaṃ viya akatvā sāmāññato vadantassāpi saṅghādiseso eva. Satipi pana anuddhamṣanādhīppāye “asukena evaṃ vutta”nti parena vuttameva vadantassa natthi saṅghādiseso. Sace pana parena avuttampi vuttanti vadati, āpatti eva.

Sambahulā sambahule sambahulehi vatthūhīti ettha sambahuleti cuditakabahuttaniddesena purimesu tīsu vāresu cuditakabahuttenāpi vārabhedasabbhāvaṃ ñāpeti. Ekasmiñhi cuditakavatthucodakabhedenā idaṃ catukkaṃ vuttaṃ, cuditakabahuttenāpi catukkantaraṃ labbhatīti aṭṭhakaṃ hoti eva.

Amūlakacodanāpasaṅgena samūlakacodanālakhaṇādiṃ dassetuṃ “codetuṃ pana ko labhatī”tiādi āraddhaṃ. Bhikkhussa sutvā codetītiādi suttaṃ yasmā ye codakassa aññesaṃ vipattiṃ pakāsentī, tepi tasmīṃ khaṇe codakabhāve ṭhatvāva pakāsentī, tesaṃ vacanaṃ gahetvā itaropi yasmā codetuñca asampaṭicchantaṃ tehi titthiyasāvakapariyosānehi paṭhamacodakehi sampāṭicchāpetuñca labhati, tasmā idha sāvakaabhāvena uddhaṭanti veditabbaṃ.

Dūtaṃ vātiādīsu “tvaṃ evaṃ gantvā codehi”ti dūtaṃ vā pesetvā yo codetuṃ sakkoti, tassa paṇṇaṃ, mūlasāsanaṃ vā pesetvā. Samayenāti pakatiyā jānanakkhaṇe.

Garukānaṃ dvinnanti pārājikasāṅghādisesānaṃ. Micchādiṭṭhi nāma “natthi dinna”ntiādinayappavattā dasavatthukā diṭṭhi, sassatucchedasaṅkhātānaṃ antaṃ gaṇhāpakadiṭṭhi antaggāhikā nāma. Ājīvaheṭu paññattānaṃ channanti ājīvaheṭupi āpajjitabbānaṃ uttarimanussadhammapārājikaṃ, sañcaritte saṅghādiseso, “yo te vihāre vasati, so arahā”ti pariyāyena thullaccayaṃ, bhikkhussa paṇītabhojanaviññattiyā pācittiyaṃ, bhikkhuniyāpaṇītabhojanaviññattiyā pāṭidesanīyaṃ, sūpodanaviññattiyā dukkaṭanti imesaṃ parivāre vuttānaṃ channaṃ. Na hetā āpattiyo ājīvaheṭu eva paññattā sañcarittādīnaṃ aññathāpi āpajjitabbato. Ājīvaheṭupi etāsaṃ āpajjanaṃ sandhāya evaṃ vuttaṃ, ājīvaheṭupi paññattānanti attho. Na kevalaṃ etā eva, aññāpi adinnādānakuladūsanapāṇavadhavajjakammādivasena ājīvaheṭu āpajjitabbāpi santi, tā pana āpattisabhaāgatāya pārājikādīsu chasu eva saṅgayhantīti visuṃ na vuttāti veditabbā.

Ettāvatā pana sīsaṃ na etīti saṅghādisesaṃ sandhāya vuttaṃ, codanā pana katā eva hoti. Tiṃsānīti tiṃsaṃ etesamatthīti tiṃsāni, tiṃsādhikānīti vuttaṃ hoti. Navutānīti etthāpi eseva nayo.

Attādānaṃ ādātukāmenāti ettha attanā ādātabbato diṭṭhādimūlakehi gahetabbato parassa vipphanditum adatvā paggaṇhanato attādānanti codanā vuccati, taṃ ādātukāmena, codanaṃ kattukāmenāti attho.

Ubbāhikāyāti ubbahanti viyojenti etāya alajjīnaṃ tajjanaṃ vā kalahaṃ vāti ubbāhikā, saṅghasammuti, tāya. Vinicchīnaṃ nāma tāya sammatabhikkhūhi vinicchānaṃ eva. Alajjussannāya hi parisāya samathakkhandhake āgatehi dasaṅgehi samannāgatā dve tayo bhikkhū tattheva vuttāya ñattidutiyakammavācāya sammannitabbā, tehi ca sammatehi visuṃ vā nisīditvā, tassā eva vā parisāya “aññehi na kiñci kathetabba”nti sāvetvā taṃ adhikaraṇaṃ vinicchitabbaṃ.

Kimhīti kismiṃ vatthusmiṃ, kataravipattiyanti attho. “Kimhi naṃ nāmā”ti idaṃ “katarāya vipattiyā etaṃ codesī”ti yāya kāyaci viññāyamānāya bhāsāya vuttepi codakassa vinaye apakataññutāya “sīlācāradiṭṭhiājīvavipattisu katarāyāti maṃ pucchati”ti ñātuṃ asakkontassa pucchā, na pana kimhītiā dipadattamattaṃ ajānantassa. Na hi anuvijjako codakaṃ bālaṃ aparicitabhāsāya “kimhi na”nti pucchati. “Kimhi nampi na jānāsī”ti idampi vacanamattaṃ sandhāya vuttaṃ na hoti, “kataravipattiyā”ti vutte “asukāya vipattiyā”ti vattumpi na jānāsīti vacanassa adhippāyameva sandhāya vuttanti gahetabbaṃ. Teneva vakkhati “bālassa lajjissa nayo dātabbo”ti vatvā ca “kimhi naṃ codesīti sīlavipattiyā”tiādi adhippāyappakāsanameva nayadānaṃ vuttaṃ, na pana kimhi-naṃ-padānaṃ pariyāyamattadassanaṃ. Na hi bālo “kataravipattiyāṃ naṃ codesī”ti imassa vacanassa atthe ñātepi vipattippabhedanaṃ, attanā codiyamānaṃ vipattisarūpañca jānitum sakkoti, tasmā teneva ajānanena alajjī apasādetabbo. “Kimhi na”nti idampi upalakkhaṇamattaṃ, aññena vā yena kenaci ākārena aviññutaṃ pakāsetvā vissajjetabbova.

“Dummaṅkūnaṃ puggalānaṃ niggahāyā”tiādivacanato “alajjīniggahatthāya...pe... paññatta”nti vuttaṃ. Ehitīti hi-kāro ettha āgamo daṭṭhabbo, āgamissatīti attho. Diṭṭhasantānenāti diṭṭhaniyāmena. Alajjissa paṭiññāya eva kātābbanti vacanapaṭivacanakkameneva dose āvibhūtepi alajjissa “asuddhoha”nti dosasampaṭicchānapaāññāya eva āpattiyā kātābbanti attho. Keci pana “alajjissa etaṃ natthīti suddhapaṭiññāya eva anāpattiyā kātābbanti ayamettha attho saṅgahito”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ anuvijjakasseva niratthakattāpattito codakeneva alajjipaṭiññāya ṭhātabbato. Dosāpagamapaṭiññā eva hi idha paṭiññāti adhippetā. Teneva vakkhati “etampi natthīti paṭiññaṃ na detī”tiādi.

Tadatthadīpanatthanti alajjissa dose āvibhūtepi tassa dosāpagamapaṭiññāya eva kātābbatādīpanatthaṃ. Vivādavatthusaṅkhāte atthe paccatthikā atthapaccatthikā. Saññaṃ datvāti nesaṃ kathāpacchedatthaṃ, abhimukhakaraṇatthañca saddaṃ katvā. Vinicchīnitum ananucchavikoti “asuddho”ti saññāya codakapakkhe pavitṭhattā anuvijjakabhāvato bahibhūtattā anuvijjitum asakkuṇeyyataṃ sandhāya vuttaṃ. Sandehe eva hi sati anuvijjitum sakkā, asuddhadiṭṭhiyā pana sati cuditakena vuttaṃ sabbaṃ asaccatopi paṭibhāti, kathaṃ tattha anuvijjanā siyāti.

“Tathā nāsita kova bhavissatī”ti iminā vinicchayaṃ adatvā saṅghato viyojanaṃ nāma liṅganāsanā viya ayampi eko nāsanappakāroti dasseti. Viraddhaṃ hotīti sañcicca āpattiṃ sahasā āpanno hoti. “Ādito paṭṭhāya alajjī nāma natthī”ti idaṃ “pakkhānurakkhaṇatthāya paṭiññaṃ na detī”ti imassa alajjilakkhaṇasambhavassa kāraṇavacanāṃ. Paṭicchāditakālato paṭṭhāya alajjī nāma eva, purimo lajjibhāvo na

rakkhatīti attho. Paṭiññaṃ na detīti sace mayā katadosaṃ vakkhāmi, mayhaṃ anuvattakā bhijjissanti paṭiññaṃ na deti. Tāne na tiṭṭhatīti lajjitāne na tiṭṭhati, kāyavācāsu vītikkaṃ hoti evāti adhippāyo. Tenāha “vinicchayo na dātabbo”ti, pubbe pakkhikānaṃ paṭiññāya vūpasamitassāpi adhikaraṇassa duvūpasantatāya ayampi tathā nāsitaṃ bhavissatīti adhippāyo.

Cuditakacodakesu paṭipattiṃ ñatvāti “tumhe amhākaṃ vinicchayena tuṭṭhā bhavissathā”tiādinā vuttaṃ cuditaṃ anuvijjakena paṭipajjitabbakammaṃ ñatvā. Vinicchayo majjheti āpattīti vā anāpattīti vā vinicchayapariyosānaanuvijjanānaṃ majjhaṃ nāmāti attho.

Amūlakampi samūlakaṃ katvā vadanti āha “dve mūlāni”ti. Kālena vakkhāmītiādisu okāsaṃ kārāpetvā vadanto kālena vadati nāma.

Salākaggayāguaggabhikkhācārāṭṭhānādisu codento akālena vadati nāma. Dosato vuṭṭhāpetukāmatāya vadanto atthasaṃhitena vadati nāma. Dosantaroti dosacitto. Pannarasasu dhammesūti “parisuddhakāyasamaācārātā, tathā vacīsamācārātā, sabrahmacārīsu mettacittātā, bahussutātā, ubhinnaṃ pātimokkhānaṃ svāgatāditā, kālena vakkhāmī”tiādinā vuttapañcadhammā ca kāruññātā, hitesitā, anukampātā, āpattivuṭṭhānatā, vinayapurekkhāratāti imesu pannarasasu. Tattha “kāruññātā”ti iminā karuṇā dassitā. Hitesitāti hitagavesanatā. Anukampātāti tena hitena saṃyojanātā, imehi dvīhi mettā dassitā. Āpattivuṭṭhānatāti suddhante patiṭṭhāpanātā. Vatthum codetvā sāretvā paṭiññaṃ āropetvā yathāpaṭiññāya kammakaraṇaṃ vinayapurekkhāratā nāma.

Adhikaraṇatṭhenāti adhikātabbatṭhena, samathehi vūpasametabbatṭhenāti attho. Taṃ nānattaṃ dassetunti idha anadhippetampi atthuddhārasena taṃ nānattaṃ dassetunti adhippāyo. Teneva vakkhati “sesāni atthuddhārasena vuttāni”ti. Yaṃ adhikiccātiādinā adhikaraṇasaddassa kammaśādanātā vuttā.

Gāhanti “asukaṃ codessāmī”ti manasā codanākārassa gahaṇaṃ. Cetananti “codessāmī”ti uppannacittabyāpārasaṅkhātāṃ cittakammaṃ. Akkhantinti cuditaṃ vipattiṃ disvā uppannaṃ kodhaṃ asahanaṃ, tathā pavattaṃ vā yaṃ kiñci cittacetāsikarāsiṃ. Vohāranti codanāvasappavattavacanāṃ. Paṇṇattinti codanāvasappavattaṃ manasā parikkappitaṃ nāmapaṇṇattiṃ. Attādānaṃ gahetvāti codanaṃ manasā gahetvā. Taṃ adhikaraṇanti taṃ gāhalakkhaṇaṃ adhikaraṇaṃ. Nirujjhati cetanāya khaṇikattā, sā ca samathappattā hotīti evamettha anīṭṭhappasaṅgo veditabbo. Evaṃ uparipi “tuṇhī hotī”ti iminā vohāravacanassa nirodhaṃ dasseti. Tenāha “taṃ adhikaraṇaṃ samathappattaṃ bhavissatī”ti. “Tasmā paṇṇatti adhikaraṇa”nti aṭṭhakathāsu katasanniṭṭhānaṃ dassetvā idāni tassāpi ekaccehi paṭikkhittabhāvaṃ dassetvā puna tampi paṭisedhetvā aṭṭhakathāsu vuttapaṇṇattiyā eva adhikaraṇataṃ samatthetum “taṃ paneta”ntiādimāha. Tattha taṃ panetanti paṇṇatti adhikaraṇanti etaṃ gahaṇaṃ virujjhatīti sambandho. Pārājikādiāpatti ekantaakusalasabhāvā vā abyākatasabhāvā vā hotīti saññāya “methunadhammapārājikāpattī”tiādiṃ suttaṃ paṇṇattiadhikaraṇavādena virujjhatīti dassetum uddhaṭaṃ. Tenāha “na hi te...pe... accantaakusalattā”tiādi. Teti aṭṭhakathācariyā.

Amūlakañceva taṃ adhikaraṇanti ettha amūlakapārājikameva adhikaraṇa-saddena adhippetanti dassetum “yañceta”ntiādi vuttaṃ. Yasmā panātiādi pana idhādhippetāya amūlakapārājikāpattiyā eva paṇṇattibhāvo yujjatīti dassetum

āradham. Tattha yāya paṇṇattiyāti sabhāvato parisuddhepi puggale
“pārājiko”tiādīnā codakena pavattitaṃ nāmapaṇṇattiṃ sandhāya vadati. Paññattoti
kathito. Adhikaraṇe pavattattāti avijjamānēpi manasā āropitamatte āpattādhikaraṇe
vācakabhāvena pavattattā.

Evam nāmapaṇṇattivasena imasmiṃ sikkhāpade āpattādhikaraṇassa
paññattibhāvaṃ dassetvā idāni atthapaṇṇattivasenāpi dassetuṃ “yasmā vāya”ntiādi
vuttaṃ. Paññattimattamevāti avijjamānassa vijjamānākārena manasā
āropitaatthapaṇṇattimattamevāti attho. Tañca kho idhevāti tañca
yathāvuttapariyāyena paṇṇattiyā adhikaraṇattaṃ idheva imasmiṃ eva sikkhāpade.
Eketi keci. Taṃ na yuttanti yaṃ ekaccehi aṭṭhakathāsu vuttaṃ, adhikaraṇassa
paṇṇattibhāvaṃ nisedhetvā kusalādiparamatthabhāvaṃ sādhetuṃ “taṃ panetaṃ
methunadhammapārājikāpattī”tiādīnā papañcato dassito, taṃ na yuttanti attho.
Tattha kāraṇamāha “ādikammikassā”tiādīnā, tena ca tasmīṃ vāde yadi āpatti nāma
akusalā vā abyākatā vā bhavye, katham ādikammikassa anāpatti bhavye?
Tassāpi akusalādīnaṃ uppannattā bhagavato sikkhāpadapaññattito paṭṭhāya yāva
āpattīti na sakkā vattuṃ, methunādīsu akusalādīnaṃ sikkhāpadapaññattito pubbepi
samuppattito. Tato eva anupasampannānampi āpattippasaṅgo, gilānādīnaṃ
uppannattā anupaññattiyāpi anāpattiabhāvappasaṅgo ca siyā. Atha mataṃ “na
kevalaṃ akusalādi eva, atha kho bhagavatā paṭikkhittabhāvaṃ jānantassa
samuppajjamānā eva akusalādayo āpattī”ti, tampi asāraṃ, sikkhāpadapaññattiṃ
ajānitvā vītikkamantassa methunādīsu anāpattippasaṅgato, akusalādisabhāvāya ca
āpattiyā ekapayogādīsu ekattādīpi na siyā. Na hi sakalampi divasaṃ itthiṃ kāyato
amocetvā phusantassa ekamevākusalaṃ uppajjati, bahū vā itthiyo phusitvā
apagacchantassa bahūni, yenāpattiyā ekattaṃ, bahuttaṃ vā siyāti evamādikaṃ
ayuttiṃ saṅgahetvā dassitanti veditabbaṃ.

Tattha vatthuñcāti vītikkamo. Tañhi āpattisammutipaññāpanassa okāsaṭṭhena
“vatthū”ti vuccati. Gottanti adinnādānādito buddhisaddanivattanaṭṭhena
parikkappitasāmaññākāro gottam. Nāmanti avijjamānanāmapaññatti. Tassa pana
pārājikanti nāmassa atthabhūtā āpatti atthapaññatti evāti daṭṭhabbaṃ. Yaṃ pana
“vivādādhikaraṇaṃ siyā kusala”ntiādi, “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusala”ntiādi ca
suttaṃ tehi samuddhaṭṭam, tampi na vivādādīnaṃ kusalādibhāvassa
pariyāyadesitattāti yaṃ ettha vattabbaṃ, taṃ heṭṭhā
paṭhamapārājikasamuṭṭhānādivaṇṇanāya sārattadīpaniyaṃ
viraddhaṭṭhānasodhanatthaṃ vitthārato vuttanti tattheva taṃ gahetabbaṃ,
sārattadīpanīkārakassa akusalādirūpāva āpattīti laddhi, teneva so idhāpi “tasmā
paṇṇattiadhikaraṇanti aṭṭhakathāsu katasanniṭṭhānaṃ dassetvā idāni tampi na
yuttanti dassetuṃ ‘taṃ paneta’ntiādimāhā”ti evaṃ attano laddhiṃ
aṭṭhakathācariyassapi laddhiṃ katvā ganthavirodhampi anoloketvā dassesi. Na
hettha buddhaghosācariyo aṭṭhakathāvādaṃ ayuttanti dassetuṃ “taṃ
paneta”ntiādimārabhi “paṇṇattimattameva āpattādhikaraṇanti veditabba”nti
sayameva upari kathanato, atha kho dulladdhikānaṃ ekaccānaṃ tattha vipaṭṭipattiṃ
dassetvā puna taṃ paṭisedhetukāmo ārabhi, teneva ante “eke”ti vuttanti
veditabbaṃ. Vivādādīnaṃ kusalādikatte taṃsamathānampi tabbhāvo āpajjati
paramatthesu paṇṇattiyā samathāyogāti āha “kusalādisamathehi”ti.
Paññattisabhāvānameva catunnaṃ adhikaraṇānaṃ samathehi adhikaraṇīyatā, na
pana kusalādiparamattharūpānaṃ tesam tesam khaṇikatāya sayameva

samathappattitoti heṭṭhā samatthitamatthaṃ nigamanavasena dassentena “iti iminā adhikaraṇaṭṭhenā”ti vuttaṃ, tassa yathāvuttanayena samathehi adhikaraṇiyatāyāti attho. “Idhekacco”ti iminā idhādhippetaṃ vivādaṃ nivatteti.

Anuvādoti vipattīhi upavadanā ceva codanā ca. Tattha upavadanā nāma garahā, akkoso ca. Pañcapīti mātikāpariyāpannāpattiyo sandhāya vuttaṃ. Kiccayatāti kattabbatā. Sapadānukkamaniddesassāti ettha padānukkamaniddesoti padabhājanam vuccati, tena sahitassa sikkhāpadassāti attho.

387. Assāti kattuatthe sāmivacananti āha “etena codakenā”tiādi. Diṭṭhamūlake panāti “diṭṭhassa hoti pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto”tiādi pālīvāraṃ sandhāya vuttaṃ. Tattha itthiyā saddhiṃ rahonisajjādidassanamatavasena pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto puggalo tena diṭṭho, na pana maggena maggappaṭipādanādidassanavasena. Yadi hi tena so tathā diṭṭho bhaveyya, asuddhasaññī evāyaṃ tasmīṃ puggale siyā, asuddhasaññāya ca suddhaṃ vā asuddhaṃ vā codentassa saṅghādiseso na siyā “anāpatti suddhe asuddhadiṭṭhissa, asuddhe asuddhadiṭṭhissā”tiādivacanato. Tasmā itthiyā saddhiṃ rahonisajjādimattameva disvāpi “saddho kulaputto, nāyaṃ pārājikaṃ āpajjati”ti tasmīṃ suddhasaññissa vā vematikassa vā “suto mayā pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto”tiādinā niyametvā codentasseva saṅghādiseso, na asuddhasaññissa, tassa pana diṭṭhaṃ sutanti musāvādādipaccayā lahukāpatti evāti veditabbaṃ. Yadi pana so tasmīṃ suddhadiṭṭhicāvanādhippāyopi diṭṭhaṃ rahonisajjādimattameva vadati, adiṭṭhaṃ pana maggenamaggappaṭipādanādipārājikavatthum vā “assamaṇosī”tiādikam vā na vadati, tassa anāpatti. Adhikam vadantassa pana āpattiyeva “adiṭṭhaṃ diṭṭha”nti vuttattā. Yo pana diṭṭhena rahonisajjādinā paṭhamapārājikena asuddhasaññī hutvā cāvanādhippāyo adinnādānaṃ ajjhāpajjanto “diṭṭho”ti vā “suto”ti vā ādiṃ vadati, tassāpi na saṅghādiseso asuddhe asuddhadiṭṭhitāyāti keci vadanti. Aññe pana “yena pārājikena codeti, tena suddhasaññābhāvā āpattiyevā”ti vadanti, idaṃ yuttaṃ. Tathā hi vuttaṃ mātikāṭṭhakathāyaṃ “yena pārājikena codeti, taṃ ‘ayaṃ anajjhāpanno’ti ñatvā cāvanādhippāyena...pe... saṅghādiseso”ti. Iminā nayena sutādimūlakesupi vinicchayo veditabbo. Aññatra āgatesūti omasavādādīsu āgatesu. Avassutoti tīhipi dvārehi pārājikavatthubhūta-duccaritānuvassanena tinto. Kasambujātoti kacavarabhūto, nissāroti attho.

Koṇṭhoti coro, dussīloti attho. Jeṭṭhabbatikoti kālakaṇṇidevivate niyutto titthiyoti vadati, sā kira kālakaṇṇisirideviyā jeṭṭhāti vuttā. Yadaggenāti yena kāraṇena, yattakenāti attho. Tadaggenāti etthāpi ese va nayo. No kappetītiādi vematikabhāvadīpanatthameva vuttanti mahāpadumattherassa adhippāyo.

389. Etthāti codanāyaṃ. Tajjanīyādikammaṃ karissāmītiāpattiyā codentassa adhippāyo kammādhippāyo nāma. Parivāsadānādikkamena āpattito vuṭṭhāpetum āpattiyā codentassa adhippāyo vuṭṭhānādhippāyo. Uposathaṃ, pavāraṇaṃ vā saṅghe kātuṃ adānatthāya āpattiyā codayato adhippāyo uposathapavāraṇaṭṭhapanādhippāyo. Asammukhā...pe... dukkaṭanti anuddhamsentassapi akkosantassapi dukkaṭam.

Sabbatthevāti sabbāsu aṭṭhakathāsu. Uposathapavāraṇānaṃ ñattikammabhāvato ñattiyā vattamānāya eva uposathapavāraṇaṭṭhapanam hoti, na niṭṭhitāya, sā ca yya-kāre patte niṭṭhitā nāma hotīti āha “yya-kāre patte na labbhati”ti.

Anupāsakoti upāsakopi so bhikkhu na hoti saraṇagamanassāpi paṭippassaddhattāti vadanti. “Anodissa dhammaṃ kathentassā”ti iminā odissa kathentena okāsaṃ kāretabbanti dasseti. Āpattiṃ desetvāti okāsākārāpanāpattiṃ desetvā. Yaṃ codeti, tassa upasampannoti saṅkhyupagamaṃ, tasmīṃ suddhasaññitā vematikatā vā, yena pārājikena codeti, tassa diṭṭhādivasena amūlakatā, cāvanādhippāyena “tvaṃ pārājiko”tiādinā niyamevā sammukhā codanā codāpanā, tassa taṅkhaṇavijānananti imānettha pañca aṅgāni.

Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

391. Navame mettiyaṃ bhikkhuninti liṅganāsanāya nāsitāyapi tassā bhūtapubbavohāraṃ gahetvā vuttaṃ. Aññabhāgassāti therassa manussajātibhikkhubhāvato aññassa tiracchānajātichagalakabhāvasaṅkhātassa koṭṭhāsassa. Idanti sāmāññato napuṃsakaliṅgena vuttaṃ, ayaṃ chagalakoti attho. Aññabhāgoti yathāvuttatiracchānajātichagalakabhāvasaṅkhāto añño koṭṭhāso, aññabhāgassa idanti aññabhāgiyanti paṭhamaviggahassa attho, aññabhāgamatthīti dutiyaviggahassa, dvīhipi chagalakova vutto. Idāni dvīhipi viggahēhi vuttamevatthaṃ vitthārato dassento “yo hi so”tiādimāha. Tattha yo hi so chagalako vutto, so aññassa bhāgassa hotīti ca aññabhāgiyasaṅkhyāṃ labhatīti ca yojanā. Dutiyaviggahassa atthaṃ dassetuṃ “so vā”tiādi vuttaṃ. Adhikaraṇanti veditabboti etthāpi yo hi so “dabbo mallaputto nāmā”ti chagalako vutto, soti ānetvā sambandhitabbaṃ. Tañhi sandhāyāti “dabbo”ti nāmakaraṇassa adhiṭṭhānabhūtaṃ chagalakaṃ sandhāya. Te bhikkhūti te anuyuñjantā bhikkhū. Āpattiyāpi puggalādhiṭṭhānattā “puggalānaṃyeva lesā”ti vuttaṃ.

393. Yā ca sā avasāne...pe... codanā vuttāti “bhikkhu saṅghādisesaṃ ajjhāpajjanto diṭṭho hoti saṅghādisese saṅghādisesadiṭṭhi hoti, tañce pārājikena codetī”tiādiṃ codanābhedaṃ sandhāya vadati. Sattannampi āpattīnaṃ paccekaṃ pārājikkattādisāmaññepi methunādinnādānādivatthuto, rāgadosattādisabhāvato ca visabhāgatāpi atthīti āha “yasmā pana...pe... na hotī”ti.

Vuttanayenevāti “sabhāgavisabhāgavatthuto”tiādinā vuttanayena. Kammalakkhaṇaṃ, taṃmanasikāro ca avipannakammasa nimittato phalūpacārena kammanti vuccatīti āha “taṃ nissāya uppajjanato”ti. Parivāsādiṃ nissāya mānattādīnaṃ uppajjanato “purimaṃ purima”ntiādi vuttaṃ.

395. Savatthukaṃ katvāti puggalādhiṭṭhānaṃ katvā. Dīghādinoti dīgharassādiliṅgassa. Diṭṭhādinoti diṭṭhapubbādino.

408. Evaṃ tathāsaññīti aññassa methunādikiriyaṃ disvā “ayaṃ so”ti evaṃ tathāsaññī. Aṅgāni paṭhamaduṭṭhadose vuttasadisāni, idha pana kiñcidesaṃ lesamattaṃ upādiyaṇā adhikā.

Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Paṭhamasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

410. Dasame bahūnanti dubbalatāya araññādisevāya cittaṃ samāhitaṃ kātuṃ asakkontānaṃ. Dukkassantakiriyaṃ tasmīṃ attabhāve buddhavacanaggahaṇadhāraṇādisaṅkhātaṃ byañjanapadameva paramaṃ assa, na

maggalābhoti padaparamo. Abhisambhuñitvāti nipphādetvā. Dhammato apetaṃ uddhammaṃ. Paṭikkhittamevāti “na, bhikkhave, asenāsanikena vassaṃ upagantabba”nti vacanato vuttaṃ, idameva vacanaṃ sandhāya pāḷiyampi “aṭṭha māse”tiādi vuttaṃ.

Tiḥi koṭṭhīti asuddhamūlehi. Ettha ca bhikkhūnaṃ catūsu kulesu pakkapiṇḍiyālopabhojananissitatāya, macchamaṃsabhojanavirahitassa ca kulassa dullabhatāya tattha laddhesu bhattabyañjanesu macchamaṃsasamaṃsaggasaṅkāya, dunnivāraṇatāya ca bhikkhūnaṃ sarīrayāpanampi na siyāti bhagavatā macchamaṃsaṃ sabbathā appaṭikkhipitvā tiḥi koṭṭhīti aparisuddhameva paṭikkhittaṃ. Yadi hi taṃ bhagavā sabbathā paṭikkhipeyya, bhikkhū maramānāpi macchādisamaṃsaggasaṅkitaṃ bhattaṃ na bhuñjeyyūṃ, tato taṇḍuladhaññādiṃ paṭiggahetvā nidahitvā sayamaṃ pacitvā bhuñjitūṃ tadupakaraṇabhūtaṃ dāsīdāsaṃ, udukkhalamusalādikaṅca bhikkhūnaṃ pattādi viya avassaṃ gahetuṃ anujānitabbaṃ siyāti titthiyānaṃ viya gahaṭṭhāvāso eva siyā, na bhikkhuāvāsoti veditabbaṃ. Jālaṃ macchabandhanaṃ. Vāgurā migabandhanī. Kappatīti yadi tesamaṃ vacanena saṅkā na vattati, vaṭṭati, na taṃ vacanaṃ lesakappaṃ kātuṃ vaṭṭati. Teneva vakkhati “yattha ca nibbematiko hoti, taṃ sabbamaṃ kappatī”ti.

Pavattamaṃsanti āpaṇādīsu pavattaṃ vikkāyikaṃ matamaṃsaṃ. Bhikkhūnaṃyeva atthāya akatanti ettha aṭṭhānappayutto eva-saddo, bhikkhūnaṃ atthāya akatamevāti sambandhitabbaṃ, tasmā bhikkhūnaṅca maṅgalādīnaṅcāti missetvā katampi na vaṭṭatīti veditabbaṃ. Keci pana yathāṭṭhitavasena avadhāraṇaṃ gahetvā “vaṭṭatī”ti vadanti, taṃ na sundaraṃ. “Vatta”nti iminā āpatti natthīti dasseti.

Kappanti asaṅkheyyakappaṃ, “āyukappa”ntipi keci. Mahākappaṃ hi catutthabhāgo asaṅkheyyakappaṃ, tato vīsatiṃ bhāgo saṅghabhedakassa āyukappanti vadanti, taṃ aṭṭhakathāsu kappatṭhakathāya na sameti “kappavināse eva muccati”tiādi vacanato. Brahmaṃ puññanti seṭṭhaṃ puññaṃ. Kappaṃ saggamaḥīti ettha paṭisandhiparamparāya kappatṭhatā veditabbā.

411. Laddhinānāsaṃvāsakenāti ukkhittānuvattakabhāvena bhāvappadhānattā niddesassa. Kammanānāsaṃvāsakenāti ukkhittabhāvena. “Bhedāya parakkameyyā”ti visumaṃ vuttattā bhedanasaṃvattanikassa adhikaraṇassa samādāya paggaṇhanato pubbepi pakkhapariyesanādivasena saṅghabhedāya parakkamantassa samanubhāsanakammaṃ kātuṃ vaṭṭatīti veditabbaṃ. Yopi cāyamaṃ saṅghabhedo hotīti sambandho.

Kammenāti apalokaṇādinā. Uddesenāti pātimokkhuddesena. Vohārenāti tāhi tāhi upapattīhi “adhammaṃ dhammo”tiādinā vohārena, paresamaṃ paññāpanenāti attho. Anusāvanāyāti attano laddhiyā gahaṇatthameva anu punappunaṃ kaṇṇamūle mantasāvanāya, kathanenāti attho. Salākaggāhenāti evamaṃ anusāvanāya tesamaṃ cittaṃ upatthambhetvā attano pakkhe pavitṭhabhāvassa saññāṇatthaṃ “gaṇhatha imaṃ salāka”nti salākaggāhena. Ettha ca kammameva, uddeso vā saṅghabhede padhānaṃ kāraṇaṃ, vohārādayo pana saṅghabhedassa pubbabhāgāti veditabbā. Abbhussitanti abbhuggataṃ. Accheyyāti vihareyya.

“Lajjī rakkhissatī”ti vacanato āpattibhayena ārocanaṃ lajjīnaṃ eva bhāroti āha “lajjīhi bhikkhūhi”ti, alajjissapi anārocentassa āpattiyeva. Appaṭinissajjato dukkaṭanti visumaṃ visumaṃ vadantānaṃ gaṇanāya dukkaṭaṃ. Pahontenāti gantuṃ samatthena, icchantenāti attho. Āpatti pana aḍḍhayaṇabbhantareneva agilānassa vasena

veditabbā.

416. Ñattiyādīhi dukkaṭādisabbhāvaṃ sandhāya “saṅghādisesena anāpattī”ti vuttaṃ. Assāti devadattassa. Apaññatte sikkhāpade samanubhāsanakammasseva abhāvato “na hi paññattaṃ sikkhāpadaṃ vītikkamantassā”ti vuttaṃ. Sikkhāpadaṃ paññapenteneva hi samanubhāsanakammaṃ anuññātaṃ. Uddissa anuññātati “anujānāmi, bhikkhave, romanthakassa romanthana”ntiādiṃ uddissānuññātaṃ sandhāya vadati. Anāpattiyanti anāpattivāre. Āpattiṃ ropetabboti samanubhāsanāya pācittiyaāpattiṃ ropetabbo. Āpattiyeva na jātāti saṅghādisesāpatti na jātā eva.

“Na paṭinissajjāmī”ti saññāya abhāvena muccanato saññāvimokkhaṃ. Sacittakanti “na paṭinissajjāmī”ti jānanacittena sacittakaṃ. Yo visaññī vā bhīto vā vikkhitto vā “paṭinissajjitabba”ntipi, “kammaṃ karissatī”ti vā na jānāti, tassa anāpatti. Bhedāya parakkamaṃ, dhammakammena samanubhāsaṃ, kammavācāpariyosānaṃ, na paṭinissajjāmīti cittena appaṭinissajjananti imānettha cattāri aṅgāni.

Paṭhamasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dutiyasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

418. Ekādasame yasmā ubbāhikādisammutikammaṃ bahūnampi kātuṃ vaṭṭati, tasmā “na hi saṅgho saṅghassa kammaṃ karotī”ti idaṃ niggahavasena kattabbakammaṃ sandhāya vuttanti veditabbaṃ. Aṅgāni panettha bhedāya parakkamaṃ pahāya anuvattanaṃ pakkhipitvā heṭṭhā vuttasadisāneva gahetabbāni.

Dutiyasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā

424. Dvādasame vambhanavacananti garahavacanaṃ. Saṭṭa-saddo patitasaddena samānattho, tassa ca visesanassa paranipātati āha “tattha tattha patitaṃ tiṇakaṭṭhapaṇṇa”nti. Kenāpīti vātādisadisena upajjhāyādinā.

426. Cittapariyonāho daḷhakodhova upanāho. Tatopi balavatāro dummocanīyo kodhābhisaṅgo. Codakaṃ paṭippharaṇatāti codakassa paṭiviruddho hutvā avaṭṭhānaṃ. Codakaṃ apasādanāti vācāya ghaṭṭanā. Paccāropanāti “tvampi sāpattiko”ti codakassa āpattiāropanā. Paṭicaraṇatāti paṭicchādanatā. Apadānenāti attano cariyāya. Na sampāyanatāti “yaṃ tvaṃ codako vadesi ‘mayā esa āpattiṃ āpanno diṭṭho’ti, tvaṃ tasmīṃ samaye kiṃ karosi, ayaṃ kiṃ karoti, kattha ca tvaṃ ahoṣi, kattha aya”ntiādinā nayena cariyaṃ puṭṭhena sampādetvā akathanaṃ.

“Yassa siyā āpattī”ti iminā nidānavacanena sabbāpi āpattiyo saṅgahitāti āha “yassa siyā”tiādi. Aṅgāni cettha paṭhamasaṅghabhedasadisāni, ayaṃ pana viseso yathā tattha bhedāya parakkamaṃ, idha avacanīyakaraṇatā daṭṭhabbā.

Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā

431. Terasame kīṭāgirīti tassa nigamassa nāmaṃ. Tañhi sandhāya parato “na assajipunabbasukehi bhikkhūhi kīṭāgirismiṃ vatthabba”nti vuttaṃ, gāmanigamato ca pabbājanaṃ, na janapadato. Tena pana yogato janapadopī “kīṭāgiri”icceva

saṅkhyam gatoti āha “evamñāmake janapade”ti.

Tatrāti sāvattiyaṃ. Dhuraṭṭhāneti abhimukhaṭṭhāne, jetavanadvārasamīpeti attho. Dvīhi meghehīti vassikena, hemantikena cāti dvīhi meghehi. Gaṇācariyehi chahi adhikātāya “samadhika”nti vuttam.

Udakassāti akappiyaudakassa “kappiyaudakasiñcana”nti visum vakkhamānattā, tañca “ārāmādiatthāya rukkharopane akappiyavohāresupi kappiyaudakasiñcanādi vaṭṭatī”ti vakkhamānattā idhāpi vibhāgaṃ katvā kappiyaudakasiñcanādi visum dassitam. Yathā koṭṭanakhaṇanādikāyikakiriyāpi akappiyavohāre saṅgahitā, evaṃ mātikāujukaraṇādikappiyavohārepīti āha “sukkhāmātikāya ujukaraṇa”nti. Ettha purāṇapaṇṇādi haraṇampi saṅgayhati. Mahāpaccariyavādova pamāṇattā pacchā vutto. Akappiyavohārepi ekaccaṃ vaṭṭatīti dassetuṃ “na kevalañca sesa”nti ādimāha. Yaṃkiñci mātikanti sukkhaṃ vā asukkhāṃ vā. Tatthāti ārāmādiatthāya rukkharopane. Tathāti kappiyavohārapariyāyādīhi ganthāpanaṃ sandhāya vuttam. Iminā ca kulasaṅgahatthāya ganthāpanādi na vaṭṭatīti dasseti.

Vatthupūjanatthāya sayam ganthanaṃ kasmā na vaṭṭatīti codento “nanu cā”ti ādimāha. Yathā ārāmādiattham kappiyapathaviyaṃ sayam ropetumpi vaṭṭati, tathā vatthupūjanatthāya sayam ganthanaṃ kasmā na vaṭṭatīti codakassa adhippāyo. Vuttantiādi parihāro. Atha “na pana mahāatṭhakathāya”nti kasmā vadati? Mahāpaccariādīsu vuttampi hi pamāṇamevāti nāyaṃ virodho, mahāatṭhakathāyaṃ avuttassa sayam ropanassa tattheva vuttana udakasiñcanena saha saṃsandananayadassanamukhena pamāṇamevāti patiṭṭhāpetuṃ vuttattā. “Maññeyyāsī”ti padaṃ “taṃ katha”nti iminā sambandhitabbaṃ. Tatthāyaṃ adhippāyo - kiñcāpi mahāatṭhakathāyaṃ sayam ropanaṃ na vuttam, kappiyaudakassa sayam āsiñcanaṃ vuttameva, tasmā yathā ārāmādiatthāya kappiyaudakaṃ sayam siñcitumpi vaṭṭati, tathā vatthupūjanatthāya ganthanaṃ kasmā na vaṭṭatīti. Tampi na virujjhatīti yadetam vatthupūjanatthāyapi ganthanaṃ paṭikkhipitvā ārāmādiatthāya sayam ropanasiñcanaṃ vuttam, tampi pāliya saṃsandanaṃ pubbāparaṃ na virujjhati.

Taṃ kathaṃ na virujjhatīti āha “tatra hī”ti ādi. Tatrāti ropanasiñcanavisaye. Pupphādīhi kulasaṅgahappasaṅge “mālāvaccha”nti visesitattā kulasaṅgahatthameva ropanaṃ adhippetanti viññāyatīti āha “mālāvacchanti vadanto”ti ādi. Etaṃ vuttanti “mālāvacchaṃ ropentipi ropāpentipi, siñcantipi siñcāpentipī”ti etaṃ vuttam. Aññatra panāti ārāmādiatthāya mālāvacchādīnaṃ ropane pana. Pariyāyoti sayamkaraṇakārāpanasaṅkhāto pariyāyo vohāro atthavisesoti attho atthi upalabbhati, kulasaṅgahatthattābhāvāti adhippāyo. Evamettha pariyāyasaddassa karaṇakārāpanavasena atthe gayhamāne “ganthentipi ganthāpentipī”ti pāliyaṃ paṭikkhittaganthanaganthāpanaṃ ṭhapetvā yaṃ parato “evaṃ jāna, evaṃ kate sobheyyā”ti ādikappiyavacanehi ganthāpanaṃ vuttam, tattha dosābhāvo samatthito hoti, “ganthehī”ti āṇattiyā kārāpanasseva ganthāpananti adhippetattā. Tattha pariyāyaṃ idha ca pariyāyābhāvaṃ ṇatvāti tattha “mālāvacchaṃ ropentī”ti ādīsu “mālāvaccha”nti kulasaṅgahatthattāsūcanakassa visesanassa sabbhāvato karaṇakārāpanasaṅkhātāpariyāyasabbhāvaṃ. Idha “ganthentī”ti ādīsu tathāvidhavisavasānābhāvato tassa pariyāyassa abhāvañca ṇatvā. Taṃ suvuttamevāti veditabbanti yojanā.

Sabbam vuttanayeneva veditabbanti atthakathāsu āgatanayeneva ropanādi, ganthāpanādi ca sabbam veditabbam. Na hettha sandeho kātabboti nigameti.

Haraṇādīsūti vatthupūjanatthāya haraṇādīsu. Kulitthiādīnaṃ atthāya haraṇatoti kulitthiādīnaṃ haraṇasseva visesetvā paṭikkhattatāti adhippāyo. Tenāha “haraṇādhikāre hī”tiādi. Mañjarīti pupphagoccham. Vaṭṭamsakoti kaṇṇassa upari piḷandhanattham katapupphavikati, so ca “vaṭṭamso”ti vuccati. Kaṇṇikāti bahūnaṃ pupphānaṃ vā mālānaṃ vā ekato bandhitassa nāmaṃ, “kaṇṇābharaṇa”ntipi vadanti. Hārasadisanti muttāhārasadisam.

Kappiyenāti kappiyaudakena. Tesamyeva dvinnanti kuladūsanaparibhogānaṃ dvinnaṃ. Dukkaṭanti kulasaṅgahatthāya sayam siṅcane, kappiyavohārena vā akappiyavohārena vā siṅcāpane ca dukkaṭam, paribhogatthāya pana sayam siṅcane, akappiyavohārena siṅcāpane ca dukkaṭam. Payogabahulatāyāti sayam karaṇe, kāyapayogassa kārāpane ca vacīpayogassa ca bahuttena.

Ganthena nibbattaṃ dāmaṃ ganthimaṃ. Eseva nayo sesesupi. Na vaṭṭatīti vatthupūjanatthāyapi na vaṭṭati, dukkaṭanti attho. Vaṭṭatīti vatthupūjanatthāya vaṭṭati, kulasaṅgahatthāya pana kappiyavohārena kārāpentassāpi dukkaṭameva.

Nīpapupphaṃ nāma kadambapupphaṃ. Purimanayenevāti “bhikkhussa vā”tiādinā vuttanayena.

Kadalikkhandhamhītiādinā vuttaṃ sabbameva sandhāya “taṃ atioḷārikamevā”ti vuttaṃ, sabbattha karaṇe, akappiyavacanena kārāpane ca dukkaṭamevāti attho. “Pupphavijjhanattham kaṇṭakam bandhitumpi na vaṭṭatī”ti imassa upalakkhaṇattā pupphadāmolambanādiatthāya rajjubandhanādipi na vaṭṭatīti keci vadanti, aññe pana “pupphavijjhanattham kaṇṭakanti visesitattā tadattham kaṇṭakameva bandhitum na vaṭṭati, tañca atthakathāpamāṇenā”ti vadanti, vīmaṃsitvā gahetabbam. Pupphapaṭicchakam nāma daṇḍādīhi kataṃ pupphādhānaṃ, etampi nāgadantakampi sachiddakameva gahetabbam. Asokapiṇḍiyāti asokasākhānaṃ, pupphānaṃ vā samūhe. Dhammarajju nāma cetiyādīni parikkhipitvā tesañca rajjuyā ca antarā pupphappavesanatthāya bandharajju. “Sithilavaṭṭitā vā rajjuvaṭṭiantare pupphappavesanatthāya evaṃ bandhā”tipi vadanti.

Matthakadāmanti dhammāsanādimatthakalambakadāmaṃ. Tesamyevāti uppalādīnaṃ eva. Vākena vā daṇḍakena vāti pupphanāḷaṃ phāletvā pupphena ekābaddham ṭhitavākena, daṇḍakena ca ekabandhaneneva, etena pupphaṃ bījagāme saṅgaham na gacchati pañcasu bījesu appaviṭṭhattā paṇṇam viya, tasmā kappiyaṃ akārāpetvāpi kopane doso natthi. Yañca chinnassāpi makuḷassa vikasaṃ, tampi atitaruṇassa abhāvā vuḍḍhilakkhaṇaṃ na hoti, pariṇatassa pana makuḷassa pattānaṃ sinehe pariyādānaṃ gate visumbhāvo eva vikāso, teneva chinnamakuḷavikāso acchinnamakuḷavikāsato parihīno, milātayutto vā dissati. Yañca milātassa udakasaññoge amilānatāpajjanaṃ, tampi tambulapaṇṇādīsu samānanti vuḍḍhilakkhaṇaṃ na hoti, pāliatthakathādīsu ca na katthaci pupphānaṃ kappiyakaraṇaṃ āgataṃ, tasmā pupphaṃ sabbathā abījamevāti viññāyati, vīmaṃsitvā gahetabbam. “Pasibbake viyā”ti vuttattā pupphapasibbake vā pasibbakasadisabandhe vā yattha katthaci cīvare vā pakkipitum vaṭṭatīti siddham. Bandhitum na vaṭṭatīti rajjuādīhi bandhanaṃ sandhāya vuttaṃ, pupphasseva pana acchinnaḍaṇḍavākehi bandhitum vaṭṭati eva.

Pupphapaṭe ca daṭṭhabbanti pupphapaṭaṃ karontassa dīghato pupphadāmassa haraṇapaccāharaṇavasena pūraṇaṃ sandhāya vuttaṃ, tiriyato haraṇaṃ pana vāyimaṃ nāma hoti, na pūrimaṃ. “Purimaṭṭhānaṃ atikkāmetī”ti sāmāññato vuttattā purimaṃ pupphakoṭiṃ phusāpetvā vā aphasāpetvā vā parikkhipanavasena pana atikkamantassa āpattiyeva. Bandhituṃ vaṭṭatīti puppharahitāya suttavākakoṭiyā bandhituṃ vaṭṭati. “Ekavāraṃ haritvā vā parikkhipitvā vā”ti idaṃ pubbe vuttacetiyādiparikkhepaṃ, pupphapaṭakaraṇaṇca sandhāya vuttaṃ.

Parehi pūritanti dīghato pasāritaṃ. Vāyitunti tiriyato harituṃ, taṃ pana ekavārampi na labbhati. Pupphāni ṭhapentenāti aganthitapupphāni aññaṃaññaṃ phusāpetvāpi ṭhapentena. Ghaṭikadāmaolambakoti heṭṭhābhāge ghaṭikākārayutto, dāruḡhaṭikākāro vā olambako. Suttamayaṃ geṇḍukaṃ nāma. Sabbatthāti ganthimādīsu sabbattha.

Recakanti abhinayaṃ, “evaṃ naccāhī”ti naṭanākāradassananti attho, “cakkhaṃ viya attānaṃ bhamāpana”ntipi keci. Ākāseyeva kīlāntīti “ayaṃ sārī asukapadaṃ mayā nītā”ti evaṃ mukheneva ubhopi vadantā kīlanti. Jūtapahalaketi jūtamaṇḍale. Pāsakakīlāyāti dvinnāṃ tivaṇgulappamāṇānaṃ dārudantādimayānaṃ pāsakānaṃ catūsu passesu ekakādivasena bindūni katvā phalake khipitvā uparibhāge diṭṭhabindūnaṃ vasena sārīyo apanetvā kīlanakajūtakīlāya.

Mañjaṭṭhi nāma mañjaṭṭharukkhasārakasāvaṃ. Salākahatthanti nāḷikerahīrādīnaṃ kalāpassetaṃ nāmaṃ. Pāḷiyaṃ tharusminti khagge. Usseḷentīti mukhena usseḷanasaddaṃ pamuñcanti, mahantaṃ abyattasaddaṃ pavattentīti attho. Apphoṭentīti dviguṇitavāmahatthe dakkhiṇahatthena tāḷetvā saddaṃ karonti. Mukhaḍḍiṇḍimanti mukhabherī.

432. Tesanti samāse guṇibhūtāni pabbānīpi parāmasati. Bondoti lolo, mandadhātukoti attho. Bhakuṭiṃ katvāti bhamukabhedaṃ katvā. Nelāti niddosā.

433. Pāḷiyaṃ “sāriputtā”ti idaṃ ekasesanayena sāriputtamoggallānānaṃ ubhinnaṃ ālapanāṃ, teneva bahuvacananiddeso kato.

435. Atṭhārasa vattānīti “na upasampādetabba”ntiādīni “na bhikkhūhi sampayojetabba”nti pariyoṣānāni kammakkhandhake āgatāni atṭhārasa vattāni. Na pannalomāti na patitamānalomā, ananukūlavattinoti attho.

437. Parasantakaṃ deti dukkaṭamevāti vissāsaḡāhena dānaṃ sandhāya vuttaṃ. Thullaccayanti ettha bhaṇḍadeyyampi hoti eva.

Taṇca kho vatthupūjanatthāyāti mātāpitūnampi pupphaṃ dentena vatthupūjanatthāyeva dātabbanti dasseti. Maṇḍanatthāya pana sivaliṇḡāḍipūjanatthāyāti ettakameva vuttattā “imaṃ vikkiṇitvā jīvissantī”ti mātāpitūnaṃ dātuṃ vaṭṭati, sesaṇātīnaṃ pana tāvakālikameva dātuṃ vaṭṭati. Ñātisāmaṇerehevāti tesāṃ gihikammaaparimocanattaṃ vuttaṃ. Itareti aññātakā, tehipi sāmaṇerehi ācariyupajjhāyānaṃ vattasīsena haritabbaṃ. Cūḷakanti upaḍḍhabhāgatopi upaḍḍhaṃ.

Sāmaṇerā...pe... ṭhapentīti arakkhitāgopitaṃ sandhāya vuttaṃ. Tattha tatthāti magge vā cetiyaṇgaṇe vā. “Sāmaṇerehi dāpetuṃ na labhantī”ti idaṃ sāmaṇerehi gihīnaṃ kammaṃ kārītaṃ viya hotīti vuttaṃ, na pana pupphadānaṃ hotīti sāmaṇerānampi na vaṭṭanato. Vuttaṇca “sayamevā”tiādi. “Avisesena vutta”nti iminā sabbesampi na vaṭṭatīti dasseti.

Khīṇaparibbayānanti āgantuke sandhāya vuttaṃ. Paricchinnesupi rukkhesu “idha phalāni sundarānī”tiādiṃ vadantena kulasaṅgaho kato nāma hotīti āha “evaṃ pana na vattabba”nti.

Rukkhacchallīti rukkhattaco. Abhājanīyattā garubhaṇḍaṃ vuttaṃ. Vuttanayenāti paṇṇadānampi pupphaphalādīsu vuttanayena kulasaṅgaho hotīti dasseti.

Pubbe vuttappakāranti mama vacanena bhagavato pāde vandathātiādinā vuttappakārasikkhāpade paṭhamam vuttaṃ. “Pakkamatāyasmā”ti idaṃ pabbājanīyakammavasena vuttaṃ. Puna “pakkamatāyasmā”ti idampi pabbājanīyakammakatassa vattavasena vuttaṃ. Ettha ca assajipunabbasukehi ācariyesu anekavidhesu anācāresu paññapetabbā āpattiyo sikkhāpadantaresu paññattā evāti tā idha apaññapetvā kuladūsakānaṃ pabbājanīyakammavasena niggahaṃ kātuṃ tattheva sammā avattitvā kārakasaṅghaṃ chandagāmitādīhi pāpentānaṃ samanubhāsanāya saṅghādisesaṃ āropitañca idaṃ sikkhāpadaṃ paññattanti veditabbaṃ. Paṭhamasaṅghabhedasādisānevāti ettha aṅgesupi yathā tattha parakkamaṃ, evamidha chandādīhi pāpanaṃ daṭṭhabbaṃ. Sesam tādīsamevāti.

Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanavaṇṇanā

442. Itare pana yāvatatīyakāti veditabbāti sambandho. Yo hi jaro ekasmiṃ divase āgantvāpi gato anantaresu dvīsu divasesu anuppajjitvā tatiye divase uppajjati, so tatiyako. Yo pana tatiyepi anuppajjitvā catutthe eva divase uppajjati, so catutthako cāti vuccati. Taṃ sandhāyāha “yathā tatiye”tiādi. “Akāmena avasenā”ti iminā appaṭīkammakaraṇaṃ nāma yasmā alajjilakkhaṇaṃ, saggamokkhāvaraṇaṃ, tasmā āpanno puggalo “pacchā parivasissāmī”ti vikkhipitum na labhati, saṅghena ca anicchantasseva parivāso dātabboti dasseti. Pāḷiyaṃ ciṇṇamānatto bhikkhu...pe... abbhettabboti ettha yo bhikkhu ciṇṇamānatto, so bhikkhu abbhettabboti evaṃ bhikkhusaddadvayassa yojanā veditabbā. Te ca bhikkhū gārayhāti ūnabhāvaṃ ñatvā abbhenti, dukkaṭāpajjanena garahitabbā. Sāmīcīti vattaṃ.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Terasakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

*PaliVerse (2026). Subcommentaries. 2. The Canon of Discipline - Subcommentaries. 09. Subcommentary on the Vimativinodanī-
1. 2. Saṅghādisesakaṇḍo Retrieved from paliverse.org*

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org